

Hoe kan ik kinderen effectief leren schrijven?

Samenvatting

Het valt mij op dat er totaal geen uniformiteit is wat betreft het schrijfonderwijs. Iedere school doet het naar eigen goeddunken en zelfs binnen het team kunnen de meningen verschillen. Dit kun je ook zien aan het aantal verschillende schrijfmethoden die er voor handen is en die nog in ontwikkeling zijn. In een Belgisch onderzoek wordt gezegd dat bijna 1 op de 3 leerlingen schrijfproblemen heeft. 1 Op de 10 leerlingen kampt met ernstige schrijfproblemen. Dat zijn 7 tot 10 leerlingen per groep, waarvan ook nog 2 a 3 met ernstige schrijfproblemen! Ik schrok daar erg van.

Onder schrijfproblemen verstaan we de volgende zaken:

- onleesbaar schrijven
- heel traag schrijven
- pijn/kramp hebben in hand en vingers
- het resultaat is hoekig en chaotisch
- het schrijven wekt weerzin op en het kind wil niet meer schrijven

Dus met andere woorden het schrijfproces (houding en beweging) moeilijk of het schrijfproduct (datgene wat op papier staat) komt moeizaam tot stand. Dit valt niet meer op te vangen of te corrigeren met de normale klaspraktijk of thuisoefeningen.

Deze schrijfproblemen liggen aan de basis van andere problemen, die op termijn negatieve gevolgen hebben voor de verdere ontwikkeling van het kind, zoals;

- pijn in de handen, armen en schouders tijdens het schrijven
- het tempo om aantekeningen te maken tijdens de les niet kunnen volgen waardoor delen van de leerstof niet genoteerd wordt.
- een onleesbaar handschrift waardoor studeren voor de examens onmogelijk wordt met slechte schoolresultaten als gevolg.
- schoolmoeheid
- faalangst
- verstoring van de les
- onzekerheid ten opzichte van klasgenootjes die wel een mooi en regelmatig handschrift hebben
- minderwaardigheidscomplex

- moeilijk gedrag thuis en op school

Het is een feit dat de schrijfproblemen niet vanzelf zullen verdwijnen!

(bron: www.ikleerschrijven.be)

Het mag dus duidelijk zijn dat goed schrijven niet alleen netjes en correct schrijven is, maar ook soepel en vlot!

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
Hoofdstuk 1. Ontwikkelingsmodellen	6
1.1 De ontwikkelingslijnen van Gesell.....	6
1.2 Het model van Mesker.....	7
1.3 De ontwikkeling van het tekenen en schrijven ee tot drie jaar	9
Hoofdstuk 2. Wanneer begin je met het schrijven van letters?	12
2.1 Lezen in combinatie met schrijven?	11
2.2 Een aantal visies op een rij.....	15
2.3 Gevaren van te vroeg beginnen met schrijven	18
Hoofdstuk 3. Schrijfvoorwaarden	19
Hoofdstuk 4. Onze praktijk.....	23
4.1 Verslag naar aanleiding van vragenlijst	23
4.2 Doelen per groep	27
4.3 Ervaren knelpunten.....	27
4.4 Mijn visie op het schrijfonderwijs.....	28
Hoofdstuk 5. Het Praktijkonderzoek	31
5.1 Onderzoeksplan:.....	31
5.2 Observaties van de groepen 3 en 4.....	44
Conclusies:	47
Tips en aanbevelingen.....	49
Literatuurlijst	51
Bijlagen	53

Inleiding

Sinds 1998 ben ik leerkracht op een reguliere basisschool in Glanerbrug. Ik geef al ruim 8 jaar les aan de kinderen van groep 3. Elk jaar valt het mij op dat kinderen tijdens de schrijflessen de letters redelijk tot prima kunnen schrijven, maar als ze dan in een werkschriftje of op een los blaadje schrijven, vervallen ze in hun oude handschrift. Dit kan variëren van echte blokletters, tot getekende letters of letters waarbij de schrijfrichting niet goed is. Het is heel moeilijk om foutief geautomatiseerde letters weer af te leren.

Nu vroeg ik mij af:

Hoe kan ik kinderen effectief leren schrijven?

Ook houden wij ons al een paar jaar bezig met de vraag, hoe en wanneer we nu echt gaan beginnen met het schrijfonderwijs. Al twee jaren zijn we begonnen aan het begin van groep 3 met het leren van de schrijfletters van de methode Pennenstreken. Toch kwamen we daar na een les of drie weer van terug en gingen we over op de Schrijfmethodische Ondersteuning. Dit omdat we de schrijfletters voor het grootste deel van de kinderen motorisch te moeilijk vonden. Als we rond december alle letters hebben aangeboden, maken we de stap naar de schrijfletters. Dan lukt het de meeste leerlingen wel.

Voor dit werkstuk heb ik gesprekken gehad met:

- Van Hagen, Alger (onderzoeker naar effectief schrijven)
- van Kesteren, Judith (schrijfdocent Fontys)
- Vollenbroek, Richard (leesdocent Fontys)
- Zwerink, Annemarie (LOL begeleidster Fontys)

Via deze weg wil ik ze bedanken voor hun medewerking.

Hoofdstuk 1. Ontwikkelingsmodellen

Om een zo compleet mogelijk beeld te geven van de ontwikkeling, wil ik drie modellen laten zien.

1. De ontwikkelingslijnen van Gesell
2. Het neurologisch ontwikkelingsmodel van Mesker
3. De ontwikkeling van het tekenen en schrijven in de kleuterschool van Marc Litière.

Deze modellen spreken elkaar zelden tegen en kunnen prima naast elkaar gehanteerd worden.

Schrijven is een samengestelde handeling. Naast de motoriek zijn daar meerdere zintuigen en kennis (cognitie) bij betrokken. Het gaat om goed zitten (evenwicht) en de pen vasthouden (tast), mikken op de regels (gezicht), nadenken over de inhoud (cognitie), nadenken over de taal en de spelling, de letters kennen (visueel geheugen), tegelijkertijd lezen of luisteren (gezicht of gehoor), de pen sturen (spiergevoel, motoriek, oriëntatie in de ruimte, tempo maken. Dat is nogal wat!

Voor het schrijven is het van belang dat de kinderen vloeiende bewegingen, richtingsveranderingen en krachtveranderingen leren maken. Dat lukt het beste als je de oefensituaties varieert. Concreet wil dat zeggen dat je bij de schrijfles niet altijd op dezelfde manier moet werken.

(bron: pak je pen)

1.1 De ontwikkelingslijnen van Gesell

Gesell onderscheidt 4 ontwikkelingslijnen:

1. De ontwikkeling van kop naar voet
2. De ontwikkeling van binnen (romp) naar buiten (ledematen)
3. De ontwikkeling van enkelvoudige naar samengestelde bewegingen
4. De ontwikkeling van totaal (massaal) bewegen naar lokaal (effectief) bewegen

Ad 1. De ontwikkeling van kop naar voet (evenwicht)

Hoofd balans – zit balans – kruip balans – sta balans – loop balans

Een kind is in de eerste maanden van zijn leven in staat om het hoofd omhoog of rechtop (=balanceren) te houden. Vervolgens gaat het als het ongeveer 6 maanden oud is, zitten (evenwicht in hoofd en romp), daarna kruipen (evenwicht ook in schouders en heupen) en tenslotte staan (evenwicht ook in voeten). Kinderen met een zwak ontwikkeld evenwicht laten vaak een wiebelend 'los'hoofd en/of veel corrigerende bewegingen met de armen zien. In het algemeen leren deze kinderen laat zitten, niet of laat kruipen en laat fietsen op een tweewieler.

Ad 2. De ontwikkeling van binnen (romp) naar buiten (ledematen)

Romp – schouder/arm – pols – vingers

Romp – heup/bovenbeen – enkel – tenen

Romp – hoofd – mond – tong

Met name deze tweede lijn geeft een goede onderbouwing van de remediëring van kinderen met een zwakke kleine motoriek. Kinderen met een zogenaamde 'bovenarmsturing' hebben eerst oefening nodig om tot "onderarm/polssturing" te komen, wat noodzakelijk is voor een goede kleine motoriek en met name het schrijven.

Ad 3. De ontwikkeling van enkelvoudige naar samengestelde bewegingen

Van: enkelvoudige bewegingen naar: samengestelde bewegingen

Van: springen met twee benen naar: vanuit aanloop afzetten met 2 benen

Van: stuiten op de plaats naar: dribbelen: stuiten en looppas

Van: springen en touwtje draaien naar: touwtje springen

Zie met name het model van Mesker!

Ad 4. De ontwikkeling van totaal (massaal) bewegen naar lokaal (effectief) bewegen

Een peuter gooit een tennisbal vaak nog met zijn hele lichaam. Vele kleuters gooien al met minder mee- en bijbewegingen. Goede werpers gooien met rompdraaiing en snelle arm; de meest efficiënte manier.

(bron: schrijfworkshop Rec Oostmarke cluster 3)

1.2 Het model van Mesker

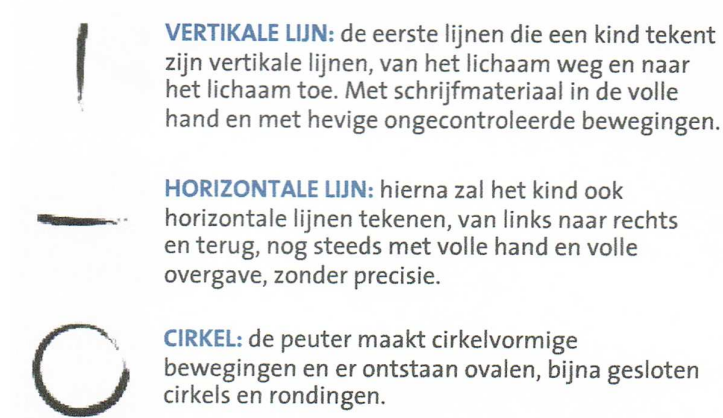
Links-rechts antagonisme of Slurfmotoriek	Symmetrische Motoriek	Lateralisatie periode	Dominantie
Hoogtepunt 0 - 9 mnd	Hoogtepunt 1 - 5 jaar	Vanaf 6 à 7 jaar voor de dagelijkse bewegingen	Einde van de lateralisatie
Het kind leert: <i>Alternerend bewegen</i> Het kan ook niet anders! <u>Voorbeelden:</u> ➤ Trappelen ➤ Kruipen ➤ Alternerend traplopen of klimmen	Het kind leert: <i>Symmetrisch bewegen</i> <u>Voorbeelden:</u> ➤ Recht zitten en staan ➤ Recht koprollen ➤ Met 2 benen tegelijk springen ➤ Met 2 handen recht gooien ➤ Met 2 handen vangen ➤ Met 2 ogen kijken	Het kind leert: <i>Gelateraliseerd bewegen</i> <u>Voorbeelden:</u> * Samengestelde bewegingen: ➤ Schoolslag ➤ Touwtje springen ➤ Planksprong ➤ Dribbelen * Kruisbewegingen: ➤ Huppelen ➤ Wisselsprong ➤ Kruisloop	Het kind: Beweegt efficiënt
Wat doet de andere lichaamshelft? Tegenbewegingen <u>Voorbeelden:</u> ➤ als 1 hand knijpt, gaat de andere hand open ➤ slurfbeweging van armen of handen bij het 2-handig gooien van een bal ➤ scheve koprol ➤ moeite met vangen van een bal ➤ trappelend springen op de trampoline	Wat doet de andere lichaamshelft? Meebewegingen (synkinesiën) <u>Voorbeelden:</u> * links/rechts: ➤ als 1 hand knijpt, knijpt de andere hand ook ➤ bij tennisbal gooien, 'laat de andere hand ook de bal los' (gaat open) ➤ bij stuiten, stuit de andere hand ook mee * boven/onder: ➤ bij op de tenen lopen, worden schouders opgetrokken en spreiden de vingers zich ➤ bij het op de hakken lopen, gaan de ellebogen en de polsen omhoog buigen * mimiek: ➤ bij knippen, knipt mond mee ➤ bij vinger draaien, draait de tong mee		

1.3 De ontwikkeling van het tekenen en schrijven

In de kleuterschool legt het kind een hele weg af op het vlak van het tekenen en schrijven.

Hieronder probeer ik de evolutie van de eerste lijnen tot het schrijven van alle letters chronologisch te ordenen. Let wel: de leeftijden die ik hier gebruik zijn geen echte mijlpalen. Ze laten enkel toe de ontwikkeling van het kind op dat vlak beter te situeren.

Twee tot drie jaar

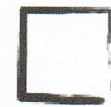
Vier tot vijf jaar:

KRUIS (vertikaal en horizontaal): door een verticale en een horizontale lijn te combineren ontstaat er een recht kruis.

SCHUINE LIJN (rechts): het kind vindt de schuine lijn, van linksonder naar rechtsboven en terug.

VIERKANT: door een zorgvuldige combinatie van verticale en horizontale lijnen en het kruis ontstaan vierhoek, rechthoek en vierkant.

SCHUINE LIJN (links): de andere schuine lijn wordt ook gevonden, vanaf nu neemt het aantal mogelijkheden om te tekenen toe.

SCHUIN KRUIS: beide schuine lijnen worden gecombineerd tot een schuin kruis; dit is belangrijk voor schoolrijpheid en voor het eerste leerjaar.

Vijf tot zes jaar:

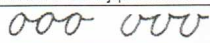

DRIEHOEK: dit is de combinatie van de verschillende vorige mogelijkheden; nu is het mogelijk om bijna alle vormen te tekenen. Een ruit is nog steeds moeilijk.

De verschillende vormen zijn hier geordend volgens opklimmende moeilijkheidsgraad. Deze opbouw is ook zeer belangrijk voor het gebruiken van getekende letters en het leren schrijven met de drukletters; deze veronderstellen immers dat de kleuter rechte hoeken kan tekenen (bijvoorbeeld “L”) en schuine lijnen (bijvoorbeeld “V”) Concreet betekent dit dat het voor Piet makkelijker zal gaan om de eigen naam te tekenen of te schrijven dan voor Mark, omdat er in zijn naam geen schuine lijnen voorkomen.

(bron: mijn kind leert schrijven en hoe kan ik het helpen.)

Volgens Judith van Kesteren zouden kinderen die de basisschrijfpatronen beheersen alle schrijffletters moeten kunnen maken.

Basisschrijfpatronen		In de letters
Open guirlande, een serpentine		e l k h b f
Gesloten guirlande, een slinger		i u y t
Open arcade, rook		j y z
Gesloten arcade, een boog		n m h p
Zigzag, een zaag		i p s q t j
Golf, een golf		v w r z n m
Andere schrijfpatronen		
o-vorm, ballonnen aan een lijn		c o a g d q
Losse halen, regen		u i l

(bron: pak je pen)

Alger van Hagen is van mening dat de kinderen alleen onderstaande lijnen moeten kunnen tekenen om de schrijffletters te kunnen produceren. Daarvan is de laatste de moeilijkste omdat daar een onderbroken lijn staat met een rustpunt.

Hoofdstuk 2. Wanneer begin je met het schrijven van letters?

De hersenen moeten rijp zijn om te lezen. Als kinderen willen lezen en schrijven, dan zijn ze er ook aan toe. Meisjes hebben een motorische voorsprong van een half jaar tot een jaar. Zij zijn dus over het algemeen eerder toe aan lezen en schrijven dan jongens. In groep 2 remmen we de meisjes eigenlijk af door pas in groep 3 met technisch schrijven te beginnen, terwijl er nog een aantal jongens in groep 3 helemaal niet toe zijn aan het technisch schrijven.

(bron: Judith van Kesteren)

Over het aanvang van het technisch schrijven is absoluut geen uniformiteit binnen de scholen. De ene school begint met schrijven aan het begin van groep 3. Dit wordt gekoppeld aan het lezen. Zij starten met het losse leesletterschrift en daarna pas met de schrijfletters of beginnen gelijk met de schrijfletters. De andere scholen beginnen ongeveer medio december als alle kinderen de letters kunnen lezen.

Er zijn ook scholen die lezen en schrijven ontkoppeld hebben en pas starten met het schrijven als de kinderen hieraan toe zijn. Zij starten dan in kleine groepjes of zelfs individueel.

Tot slot zijn er scholen die beginnen met schrijven en dan pas lezen.

2.1 Lezen in combinatie met schrijven?

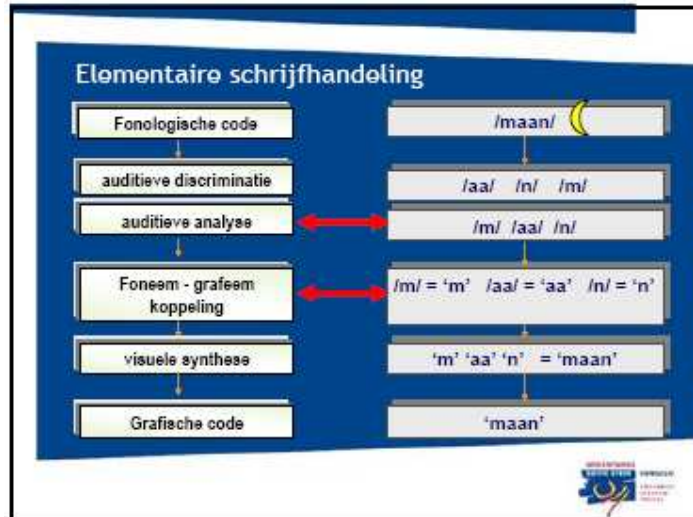
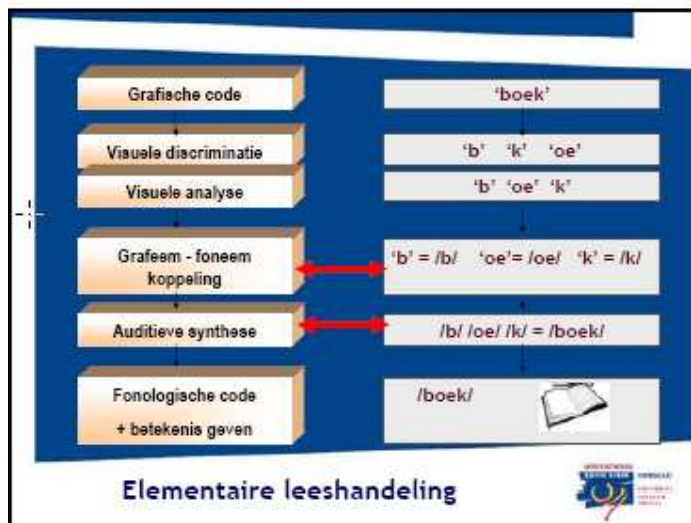
We moeten ons allereerst goed realiseren dat het schrijven en lezen heel andere processen zijn en die beide heel andere vaardigheden vereisen.

“Lezen is een visueel en auditief proces. Hierbij zet je letter (grafemen) om in klanken (fonemen) en klanken in betekenis. Schrijven is een auditief, visueel en motorisch proces. Je zet klanken (fonemen) om in letters (grafemen) op papier. Hierbij speelt de motorische vaardigheid van het individuele kind een belangrijke rol.

Schrijven blijkt moeilijker dan lezen!”

(bron: pak je pen)

Richard Vollenbroek heeft dit schematisch als volgt weergegeven:

(Bijeenkomst 2 van RTDT2 module 03)

Er is ook een groot verschil tussen leesdeskundigen (begin zo jong mogelijk met schrijven, dat kan goed met een onverbonden schrift.) en schrijfdeskundigen (begin vooral niet te vroeg met schrijven en vooral niet met een onverbonden schrift.)

Dit heeft mijns inziens vooral te maken met het verschil tussen schrijven als communicatief doel (het produceren van letters) en het schrijven als motorische vaardigheid (het technisch correct weergeven van de letters.)

Ook José Schraven benadrukt de multisensoriële aanpak. Hieronder verstaan we;

- auditief (zet je potlood op de stip, maak een rondje naar links, ben je boven ga je over de lijn weer naar beneden en maak je er een voetje aan a)
- visueel (de lussen raken de lijnen, zie je dat?)
- motorisch (denk aan klankgebaren maken in combinatie met schrijven)
- tactiel (voelen van de letters bv. geblinddoekt of schuurpapierletters.)

Ten slotte vind je in Connect klanken en letters en woordherkenning heel duidelijk de relatie met schrijven. De lessen zijn opgebouwd in 6 fasen:

Fase 1: een rijmpje voorlezen

Fase 2: stoplichtletters gebruiken

Fase 3: zoek de letter

Fase 4: woorden schrijven (met als doel communicatie, niet technisch correct.)

Fase 5: woorden lezen

Fase 6: samen lezen

Schrijven dwingt kinderen de woorden te analyseren; dat is met name in de aanvangsfase van groot belang. Wanneer de vloeiendheid een doel wordt, heeft de combinatie met schrijven minder zin.

(bron: Richard Vollenbroek)

We moeten ons wel realiseren dat motorisch correct schrijven later komt dan lezen. Hoe kun je een letter “a” maken als je die nog nooit hebt gezien en niet weet welke klank erbij hoort? (bron: Judith van Kesteren)

Ervan uitgaand dat kinderen verschillende leerstijlen hebben, zou ik kiezen voor de combinatie met lezen. Vooral de multisensoriële aanpak spreekt mij aan. Het ene kind heeft baat bij het oefenen van de letter, het andere bij het luisteren naar en/of verwoorden van de richting. Zo kan elk kind kiezen wat het best bij hem of haar past.

In de JSW jaargang 92 Okt. 2007 staat een artikel waarin staat dat je schrijven juist niet moet koppelen aan het lezen.

Als we lezen en schrijven gaan “koppelen”, ontstaat er voor de zwakke leerlingen een groot probleem. Dit komt door een te grote belasting van het “werkgeheugen”. De Cognitive Load Theory (Sweller, 1998) leert ons dat je in de aanleerfase van een leerproces het werkgeheugen niet bubbel moet belasten, omdat dit werkgeheugen onvoldoende plaats biedt aan meerdere acties tegelijk (Van Buuren, 2007).

Ook de SLO schrijft in het door haar uitgegeven document Leren lezen en begrijpen (SLO, 2007): “De veronderstelling dat spelling helpt bij het verbeteren van de leesprestaties is ook onhoudbaar gebleken. Kortom, er vind geen transfer plaats tussen het lezen en spellen, en de kennis die bij beide processen wordt opgedaan is moeilijk te generaliseren en toe te passen in nieuwe situaties.”

Het schrijven van leeswoorden veroorzaakt echter wel een vormgevingsverwarring bij een aantal kinderen, die vrijwel niet meer herstelbaar is.

Er zijn echter creatieve mogelijkheden om de zwakke leerling verwarring en meervoudige belasting van het werkgeheugen te besparen. Onderstrepen van het juiste woord, lijnen trekken van een plaatje naar het goede woord of gebruik maken van de letterdoos zijn enkele voorbeelden. Ook een goed alternatief voor woordproductie is het typen op de computer. De schrijf-/regelrichting ontstaat vanzelf en de letters hoeven niet meer afzonderlijk geconstrueerd te worden.

(bron: artikel. Schrijven zonder lezen.)

Ik vind het jammer om kinderen de mogelijkheid tot schrijven te ontfagen. Dat gebeurt eigenlijk bij het “letteren”. Kinderen zijn op een bepaalde leeftijd erg gemotiveerd om te schrijven, het is jammer om daar niets mee te doen. Wel denk ik dat een computer heel goed inzetbaar is bij het communicatief schrijven en de spelling voor de kinderen. Het is voor met name de zwakke kinderen prettig om niet meer te hoeven letten op de lijntjes en afstand van de letters. Maar ik zou het technisch schrijven niet overslaan.

2.2 een aantal visies op een rij

1. De ontwikkeling van lezen en schrijven verloopt parallel
2. Het lezen wordt vooraf gegaan aan het schrijven (www.schrijfsjabloon.nl)
3. Laat kleuters wel “letteren” maar niet schrijven
4. Laat kinderen de letters gelijk goed maken (Pantina van Parreren)
5. Eerst schrijven dan lezen (Maria Montessori)
6. Schrijven in een verhaal, dan pas lezen (Vrije scholen)

Ad 1. ontwikkeling van lezen en schrijven verloopt parallel

Het lezen en schrijven ontwikkelen zich tegelijkertijd en verlopen parallel. Al in de kleuterperiode worden kinderen zich ervan bewust dat je kan communiceren door te schrijven. Tijdens rollenspel ontstaan spontaan schrijfsels zoals boodschappenbriefjes enz. Kinderen schrijven in nabootsing van wat ze anderen zien doen. Er is voor hen duidelijk een onderscheid tussen schrijven en tekenen. Ze lezen ook hun eigen krabbels voor. Waardeer het als kinderen proberen gelezen en gesproken taal om te zetten in grafische tekens, want de nadruk ligt nog niet op de techniek van het schrijven maar op de motivatie en het plezier om schriftelijk te communiceren. (26 letters en dan....)

Ad 2. Het lezen wordt vooraf gegaan aan het schrijven

Als groep 3 start met het aanvankelijk lezen, is de motoriek vaak onvoldoende ontwikkeld om alle lettervormen op de juiste manier te schrijven. De schrijfmethode staat vaak los van de leesmethode. In het begin vraagt het lezen veel aandacht. Het is zelfs fijn dat de leerlingen niet meteen de letters hoeven te schrijven. Het doel van het leesonderwijs is toch een andere dan het leren schrijven van de woorden. Bovendien vraagt het lezen om andere vaardigheden dan het schrijven.

Toch ervaar ik dat kinderen graag willen schrijven. Als je dit dan wel eens toestaat, zie je dat de kinderen al moeite genoeg hebben om zich de vorm van de letter te herinneren. De schrijfwijze is dan vaak niet de juiste. Het gevaar van verkeerd inslijpen is dus duidelijk aanwezig. Met het schrijfsjabloon worden de kinderen automatisch geleid, wat betreft vorm van de leesletter en het traject.

(www.schrijfsjabloon.nl)

Ad 3. Laat kleuters wel “letteren” maar niet schrijven

De meeste kleuters weten wat letters zijn. Ze zien ze thuis en op straat. En ze zien volwassenen schrijven. Er komt een moment waarop ze spontaan letters gaan maken. (tekenen) Je biedt hen verschillende manieren aan om met letters te werken zodat ze zich kunnen uitleven. Al doende vergroot zich de letterkennis. Laat hen “letteren” in plaats van schrijven. (Linkprint, letterdoos, computer, uitknippen van letters, letters plakken uit de letterflat ect.) Dan raakt een verkeerde, zelf bedachte schrijfwijze niet geautomatiseerd. Dat is belangrijk, want verkeerde gewoontes kun je moeilijk afleren. Vraag dat maar eens aan een leerkracht van groep 3.(pak je pen 3.4)

Ad 4. Laat kinderen de letters gelijk goed maken

Op het eind van de jaren '50 van de vorige eeuw hield Pantina (van Parreren, 1980) zich aan de universiteit van Moskou bezig met onderzoek van het aanvankelijk schrijven. Het onderwerp van dit onderzoek was het correct leren reproduceren van lettervormen. Pantina ging ervan uit dat het aanbrengen van een structuur in de letter het kind kon helpen deze beter te onthouden. Door de letter te analyseren en deze van steunpunten te voorzien, kan het kind volgens deze opvatting het schrijftraject beter in zich opnemen en reproduceren.

Het accent ligt bij deze benadering op de ruimtelijke oriëntatie en de volgorde van de schrijfbewegingen. Een aanhanger van deze theorie was van Engen (1994), die de steunpunten in de aan te leren letter opnam in de methoden Schrijven in de basisschool. Zij leren de letters aan door richtingpijlen te gebruiken. (van kleutertekening tot schrijven 46)

Ad 5. Eerst schrijven dan lezen

De opvatting van Maria Montessori zegt dat een kind leert schrijven als het daaraan toe is, als het belangstelling toont voor letters en woorden. De leeftijd van het kind is niet normeren voor de aanvang van het schrijfproces, maar de interesse in taal en tekens. Zij was van mening dat het schrijven aan het lezen vooraf moest gaan. Haar schrijfmethode “de methode voor het spontaan schrijven” bereidde het lezen voor. Vanaf drie jaar kunnen de kinderen de letters betasten, benoemen en er woorden

mee maken. De eindfase is het naschrijven van de letters en woorden. Bij onvoldoende resultaat gaat het kind terug naar het opnieuw betasten van de afzonderlijke letters.

Ad 6. Schrijven in een verhaal, dan pas lezen

Ook volgens de methodiek van de vrije scholen leren kinderen in groep 3 eerst schrijven en daarna lezen. De kinderen worden d.m.v. een verhaal en een tekening ingeleid in de Romeinse letters. Als voorbeeld laten we de letter B zien: een beer staat op het bord getekend, de kinderen mogen hem natekenen. Ze begeleiden hem verbaal op zijn tocht naar lekkere honing in het bijennest in de boom: “Brave Beer Ben je Bang voor die Boze Bij?” Gaande weg wordt de beer “uitgekleed” en blijft er een letter over. Zo worden alle medeklinkers aangeboden. De klinkers ontstaan vanuit gebarentaal. (van kleutertekening tot schrijven)

2.3 *Gevaren van te vroeg beginnen met schrijven*

Als kinderen moeten schrijven die er nog niet aan toe zijn, kunnen je de volgende problemen tegenkomen:

- faalangst ontwikkelen
- onzekerheid voelen
- gefrustreerd raken
- motivatie ebt weg
- afhaken
- gedragsproblemen krijgen
- minderwaardigheidscomplex ontwikkelen

Hoofdstuk 3. Schrijfvoorwaarden

Er wordt vaak geschreven over de schrijfvoorwaarden. Deze komen in de literatuur niet altijd met elkaar overeen. Zij hebben wel veel raakpunten met elkaar, maar verschillen in benaming en uitleg. Ik heb er voor gekozen om de schrijfvoorwaarden te gebruiken uit het boek; Van kleutertekening tot schrijven van Martin Keulen en Corrie van Eerd-Smetsers. Dit is volgens mij het meest duidelijk ook met voorbeelden.

“Schrijven is een complexe bezigheid; de vorm van een directe vooroefening (en later van een letter) moet in een goede beweging in de juiste ruimte worden geplaatst. De vorm herkennen en in een goede beweging in de juiste ruimte op het papier plaatsen, is een ingewikkelde handeling. Om dit te kunnen volbrengen, is het belangrijk dat het kind een aantal inzichten en vaardigheden aanleert; “de schrijfvoorwaarden.”

Deze schrijfvoorwaarden betreffen de volgende kennis- en/of vaardigheidsgebieden:

- 1 de grove motoriek;
- 2 fijne motoriek;
- 3 visuele discriminatie of vormherkenning
- 4 oog- hand coördinatie;
- 5 ruimtelijke oriëntatie;
- 6 lateralisatie;
- 7 ontspanning en concentratie.

Ad 1. Grove motoriek

Beheersing van de grove motoriek is nodig om tijdens het schrijven in de goede houding te kunnen zitten, het evenwicht te bewaren en de beweging van de arm tijdens het schrijven goed uit te kunnen voeren. Het gaat om de volgende vaardigheden;

- Het kind moet kunnen kruipen, lopen (voor- en achterwaarts), huppen, huppelen en hinkelen.
- Het kind moet met een bal kunnen gooien en rollen en een bal kunnen vangen, een kar kunnen trekken en met blokken kunnen bouwen.

- Het kind moet kunnen omrollen in een vloeiende beweging. Dit wil zeggen: rollen van de buik op de zij, van de zij op de rug, naar de andere zij en weer terug op de buik
- Het kind moet de voet kunnen afrollen van de tenen naar de hak.
- Het kind moet een beweging kunnen stoppen op commando.
- Het kind moet een goed evenwichtsgevoel hebben en op de tenen kunnen staan, over een streep kunnen lopen, kunnen fietsen en steppen, en kunnen rollen met een autoband.

(Denk aan de volgende materialen; blokken, karren, sjouwmaterialen en een reuze draaitol)

Ad 2. Fijne motoriek

Beheersing van de fijne motoriek is nodig om de schrijfpatronen en letters in al zijn fijne onderdelen te kunnen schrijven. Het gaat hier om de afgestemde bewegingen van de vingers. De volgende vaardigheden zijn van belang:

- Het kind moet de vingers afzonderlijk kunnen bewegen.
- Het kind moet kunnen opponeren (De duim naar de vingers brengen).

(Denk ook aan klei, papier en vingerpoppen)

Ad 3. Visuele discriminatie of vormherkenning

Het kind moet vormen kunnen onderscheiden vanuit een geheel, zodat het straks de patronen, letters en woorden ook in onderdelen kan bekijken. Een voorbeeld hiervan is het herkennen van de op elkaar gelijkende drukletters d/b en q/p.

(Voorbeelden zijn ook memory, zoek de driehoek, vierkant en cirkel in voorwerpen)

Ad 4. Oog- handcoördinatie (sensomotoriek)

Bij oog- handcoördinatie gaat het om de afstemming van handelingen die het kind met de hand uitvoert op wat het met de ogen waarneemt en omgekeerd.

De ogen volgen het schrift. Hiervoor is een goede oogbeweging belangrijk. Het kind moet de bewegingen van de armen, benen en handen met de ogen kunnen volgen.

(Denk aan het kralen rijgen, de kralenplank, houten rijgdieren, puzzels, knippen en plakken)

Ad 5. Ruimtelijke oriëntatie

Om de schrijftaal te verstaan is het belangrijk de volgende ruimtelijke begrippen te kennen:

- Het kind moet de dynamische begrippen in de ruimte kennen: naar boven, naar beneden, opzij, naar links, naar rechts, schuin omhoog en omlaag.
- Het kind moet de statische ruimtelijke begrippen kennen: bovenkant, onderkant, het midden, groot en klein.
- Het kind moet weten wat een cirkel (rondje), een vierkant, een lijn enz. is.
- Het kind moet weten wat hier, daar, ver, dichtbij, hoog, laag en diep is.
- Het kind moet weten wat de zijden in een plat vlak zijn, zoals de linker-, rechter, boven- en onderkant

(Bijvoorbeeld geometrische vormenpuzzels)

Ad 6. Lateralisatie

Bij lateralisatie gaat het om het herkennen van de voorkeurskant en voorkeurshand. Lateralisatie is ook het met twee handen afzonderlijke bewegingen kunnen uitvoeren zonder dat er allerlei storende bijbewegingen worden gemaakt. De ene hand schrijft en de andere hand schuift het papier omhoog. Deze afzonderlijke bewegingen vragen een goede coördinatie.

(Denk eens aan puzzels, badminton, halve kogels ect.)

Ad 7. Ontspanning en concentratie

Ontspanning en concentratie is nodig om het schrijven tot een succes te maken.

(Concentreren kun je leren, 100 ontspannings- en concentratiespelen, topwerk enz.)

Bovenstaande punten kun je nog aanvullen met het schrijfproces.

Onder het schrijfproces verstaat men de manier waarop het kind schrijft. Het omvat het volgende: De schrijfhouding, de pengreep, de schrijfbeweging en de papierligging.

Het valt me op dat wij op school heel bewust bezig zijn met het schrijfproces. We letten allemaal automatisch op de pengreep, houding en papierligging. Misschien iets minder op de schrijfbeweging.

Misschien is het je ook opgevallen dat je al veel bewust, maar ook onbewust bezig bent met de schrijfvoorwaarden.

Hoofdstuk 4. Onze praktijk

4.1 Verslag naar aanleiding van vragenlijst

Vragenlijst voor de collega's van de groepen 1, 2 en 3.

1. Hoe belangrijk is het om goed schrijfonderwijs te geven?

Wij vinden allemaal dat schrijven belangrijk is, omdat het bij alle vakken terug komt. Ook moet het goed leesbaar zijn voor anderen! Wel wordt de kanttekening gemaakt dat we naar meer digitalisering gaan. Toch heb je niet altijd een computer bij de hand en blijft het schrijven vaak nr. 1. Denk maar aan een boodschappenlijstje of een kaartje etc. Bovendien wordt geschreven ook persoonlijker gevonden.

2. Wanneer zouden we moeten beginnen met het schrijven van letters?

Hierover zijn de meningen verdeeld:

In groep 2 kun je wel beginnen met de voorbereiding en het schrijven van de namen, maar je moet je wel realiseren dat niet bij alle kinderen de motoriek en het ruimtelijk inzicht voldoende is om dit goed te kunnen doen.

Het is wel belangrijk om op tijd te beginnen, omdat je de kinderen anders de letters verkeerd laat aanleren. In groep 3 krijg je dat er dan bijna niet meer uit. In dat opzicht is het misschien niet verkeerd om al eind groep 1 aandacht te besteden aan het schrijven van de naam. Let daarbij vooral op houding, pengreep, bladligging etc. In elk geval moet in groep 3 begonnen worden met de echte technische schrijflessen. Dan is de motoriek over het algemeen goed genoeg ontwikkeld.

3. Hoeveel uren gemiddeld per week besteed je aan het schrijven?

In groep 1 is dit niet specifiek te noemen. Het is eigenlijk maar af en toe en als kinderen dat zelf willen.

In groep 2 ongeveer 1 uur per week, na de kerstvakantie.

In groep 3 ongeveer 1,5 uur per week echte schrijflessen. (3 Lessen per week)
Natuurlijk besteed je doorlopend aandacht aan de letters, ook bij de andere vakken en in de werkschriftjes.

4. Hoe vaak geef je schrijven als keuzewerkje of zelfstandig werken?

Bij groep 1 is het altijd een keuzewerkje, in groep 2 is het wisselend. De ene keer als les, omdat het ook een communicatiemiddel is. De andere keer een keuze werkje zoals stempelen. In groep 3 zijn het meestal echte lessen. We willen dan heel bewust kijken naar de richting van de letters en de houding van de kinderen. Als je het als keuzewerkje zou aanbieden, zullen de kinderen die goed zijn het waarschijnlijk wel kiezen, maar de kinderen die extra schrijflessen zouden kunnen gebruiken zullen wat anders kiezen.

5. Is een goede pengreep belangrijk?

Wij vinden het allemaal belangrijk dat een kind zijn schrijfmateriaal goed vast heeft. Dat hoeft niet per definitie met de pincetgreep te zijn. Waar we wel op letten is dat het kind vloeiende letters kan maken, waarbij het de punt kan zien en de vingers soepel kan bewegen. Het moet niet krampachtig zijn, dan gaat het ten koste van de motoriek.

6. Heb je zelf een correcte pengreep?

Op één collega na hebben we allemaal de pincetgreep. De andere collega gebruikt de ringvinger als ondersteuningsvinger en de duim, wijs- en middelvinger om de pen mee vast te houden. Dit zie je ook bij veel leerlingen en dat vinden wij in principe dus een goede pengreep.

7. Vind je het belangrijk om foutieve automatisering van letters/cijfers te voorkomen?

Dit vinden we allemaal heel belangrijk, als het op een goede en eenvoudige manier te voorkomen is. Een geautomatiseerde letter kun je heel moeilijk veranderen. We moeten ons wel realiseren dat het leren schrijven van letters ook al in de thuissituatie gebeurt. Ouders zouden dus ook op de hoogte moeten zijn van de letters die wij gebruiken.

8. Stoort het je als leerlingen de letters verkeerd schrijven?

Heel wisselend wordt hier over gedacht. Het is van groot belang dat de doorgaande lijn gewaarborgd blijft. Het is heel moeilijk om fout aangeleerde letters te corrigeren, maar natuurlijk kun je dit nu niet verwachten bij kleuters.

Iedereen vindt het wel belangrijk dat de letters goed leesbaar zijn en niet makkelijk te verwarren zijn met een andere letter.

9. Schrijf je zelf de letters en cijfers goed voor?

Wij schrijven de letters zelf automatisch goed voor! In groep 3 moeten we er alleen aan denken dat als we de schrijffletters aanleren, we deze ook gebruiken op het bord.

10. Weet je waar je op moet letten bij het schrijven?

(Denk aan houding, functie ondersteunende hand, bladligging enzovoort.)

Wij weten allemaal wel waar je op moet letten bij het schrijven.

11. Ken je de schrijfvoorwaarden die kinderen moeten bezitten om tot schrijven te kunnen komen?

(Denk aan kennen van lettervormen, motorisch vaardig om kleine tekens te kunnen maken, ruimtelijk inzicht hebben, enzovoort.)

Niet alle collega's weten dit precies. Vaak wel ongeveer, maar niet alle onderdelen.

12. Maak je gebruik van schrijfhoeken in de groep?

In onze school wordt er bijna niet gewerkt met echte vaste schrijfhoeken. Dit vooral i.v.m. ruimtegebrek.

13. Heb je belang bij tips voor de inrichting van de schrijfhoek?

Wij willen allemaal wel wat tips of ideeën om een gevarieerde en uitdagende schrijfhoek in te richten. Toch moet het niet te veel tijd en voorbereiding vergen.

14. Ben je tevreden met de methode "Pennenstreken"?

Wij zijn wel tevreden over de methode. Er zit een goede opbouw in en er wordt aandacht besteed aan de houding, pengreep en ontwikkeling van de motoriek.

Misschien zijn er wel betere methoden, maar daar hebben we nog geen onderzoek naar gedaan. Ook is daar geen budget voor.

Tot slot nog twee open vragen:

1. Zijn er nog dingen die je wilt weten over het schrijfonderwijs? Heb je nog behoefte aan extra informatie?

- tips om een gevarieerde schrijfhoek in te richten.
- de schrijfvoorwaarden nog een keer op een rijtje
- is het erg als kinderen de letters op een verkeerde manier gaan schrijven? In groep 1 en 2 wordt veel aandacht besteed aan het voorbereiden op het lezen. De kinderen willen de geleerde woorden of letters of nieuwe woorden ook graag gaan schrijven.

2. Wat zijn volgens jou knelpunten om goed schrijfonderwijs te kunnen geven?

- Ruimte, tijd en geld.
- Hulp van ouders; kinderen die thuis willen schrijven leren vaak de verkeerde letters aan op een verkeerde manier.
- Kinderen die schrijven niet leuk vinden, hoe motiveer je hen?

4.2 Doelen per groep

Vanaf de kerstvakantie kunnen de kinderen van groep 1 die dat willen hun eigen voornaam leren schrijven. Zij mogen dan hun eigen naam van het planbord pakken en deze naschrijven. Tijd om de letters aan te leren op een goede manier is er niet. Het is een keuze van de kinderen zelf.

Wel besteden wij aandacht aan een goede pengreep. Het is de bedoeling dat kinderen gerichte lijnen kunnen maken en volgen. Ze moeten de motoriek ontwikkelen door ervaring op te doen. In het begin van groep 2 moeten alle kinderen hun eigen naam leren schrijven. Dit gebeurt op dezelfde manier. Ook letten we op de goede pengreep, houding en bladligging.

Na de kerstvakantie leren de kinderen zowel hun voornaam als hun achternaam schrijven. Het streven is dat zij dit aan het eind van groep 2 zelfstandig kunnen. Sommige m.n. buitenlandse namen zijn echter zo lang en moeilijk dat dit niet lukt. Dan proberen we zo veel mogelijk letters te leren. Tevens maken wij gebruik van de methode Pennenstreken. Dat begint al bij de kleuters in groep 2 na de kerstvakantie. Dit om de schrijfpatronen (zigzag, open en gesloten guirlande, open en gesloten arcade, golflijn, krakeling en lemniscaat) in te oefenen.

In groep 3 beginnen wij met het aanbieden van de losse letters van de schrijfmotorische ondersteuning. Dit sluit aan bij de nieuwe Veilig Leren Lezen methode. De woorden die zij leren lezen, leren ze ook schrijven. Het sluit goed aan.

Wij blijven letten op de pengreep, houding, bladligging en ondersteunende hand.

Wij twijfelen al jaren of we niet gelijk moeten beginnen met het aanbieden van de losse schrijfletters. Nu leer je de kinderen twee keer de letters en ook de omwisseling van de “b” en “d” is dan makkelijker te voorkomen, omdat ze in schrijfletters niet meer op elkaar lijken.

Toch kiezen we hier niet voor, omdat de motoriek van veel kinderen nog matig is ontwikkelt. Wij leggen de nadruk op het lezen en vinden het fijn dat de kinderen de woorden ook op een goede manier kunnen schrijven. Kinderen vragen zelf ook om het schrijven. Zij zijn nog erg gemotiveerd en trots dat ze de woorden niet alleen kunnen lezen, maar ook kunnen produceren.

Vanaf kern 7 (als we alle letters hebben behandeld) gaan we over op de losse schrijffletters. De motoriek is dan al aardig verbeterd en de letters worden nu makkelijker geschreven.

- In groep 4 gaan we verder op het verbonden schrift. Dan leren ze ook de hoofdletters.
- Groep 5 en 6 ligt de nadruk op het vlot en netjes schrijven. Dus het tempo moet omhoog en de motoriek moet verfijnd worden.
- Vanaf groep 7 mogen de kinderen hun eigen handschrift verder ontwikkelen. Wij letten echter wel op een goede leesbaarheid. Ook mogen ze geen blokletters gaan schrijven i.v.m. de tijd. De methode heeft ook geen werkboekjes meer voor deze groepen.

4.3 *Ervaren knelpunten*

Wij willen wel goed onderwijs geven, maar missen vaak de tijd ivm. de extra uren voor taal instructie, fonemisch bewust zijn en woordenschat onderwijs. Ook hebben we soms grote groepen waardoor we niet veel ruimte overhouden voor het inrichten van hoeken.

De middelen zijn niet altijd toereikend. Wij willen allemaal wel graag een digitaal schoolbord met een computerprogramma waar kinderen leren en zien hoe de letters geschreven moeten worden. (Ik denk aan Pennenstreken, die komt in september 2009 uit.) Ook zijn er nieuwe schrijfmethoden op de markt die erg goed lijken bv. Novoskript, maar er is geen budget om dat aan te schaffen.

4.4 *Mijn visie op schrijfonderwijs*

Ik ben van mening dat schrijven een “ondergesneeuwd kindje” is binnen het onderwijs. Er wordt meer aandacht besteed aan het lezen en rekenen, dan aan het schrijven. Persoonlijk vind ik dat jammer, want ik vind een soepel, goed leesbaar en vlot geschreven handschrift heel belangrijk. Doordat de kinderen tegenwoordig minder motorisch bezig zijn en juist meer achter de televisie of computer zitten, moet het juist belangrijker worden om aandacht te besteden aan goed schrijfonderwijs. Misschien heeft het er ook mee te maken dat schrijven nu net een vak is waar je niet op afgerekend wordt.

Verder valt het mij op dat bijna alle vakken adaptief gegeven worden, maar bij schrijfonderwijs moeten alle kinderen klassikaal de lessen volgen. Dat is natuurlijk vreemd. Niet alle kinderen hebben dezelfde ontwikkeling. Het verschil tussen meisjes en jongens is al bewezen en heb ik ook genoemd. Maar jongens en meisjes onderling maken ook niet dezelfde ontwikkeling door. Het is dus belangrijk om in te spelen op de behoeften van de individuele leerlingen.

Als kinderen aangeven met schrijven te willen beginnen en de motoriek laat dat toe, moeten kinderen kunnen beginnen met het technisch schrijven. Vanaf groep 3 is het echter voor alle kinderen verplicht om de techniek van de schrijfletters te leren. Het is goed om de les op te delen in twee momenten. Het eerste deel mogen de leerlingen zogenaamde “regenboogletters” maken (Railletters schrijven met verschillende kleuren). Als zij denken dat ze het zelf kunnen, mogen ze hun eigen letter om de railletter maken. Tot slot mogen ze de mooiste letter op de streep onderaan de bladzijde schrijven. Zij kunnen hierbij de letter zo groot maken als ze prettig vinden. Op deze manier oefenen ze op een speelse manier de letters al heel vaak.

Het tweede deel bestaat uit de verwerking in het schrijfschriftje. Nu mogen ze proberen de geoefende letter tussen de goede lijnen te schrijven. Dit is al veel moeilijker omdat ze moeten letten op de hulplijnen en de schuine richting van de letter.

Ik vind het belangrijk dat kinderen zich verantwoordelijk voelen voor hun werk, om zo de betrokkenheid te vergroten. Zij mogen aan het eind een rondje zetten om de

mooiste letter en een streepje onder de letter die nog niet goed gelukt is. Ik beloon hun werk eventueel met een sticker. Ik deel ook stickers uit aan kinderen die het nog heel moeilijk vinden, maar wel heel goed hun best hebben gedaan. Als de kinderen 5 stickers hebben verdiend, mogen ze met een gekleurd potlood schrijven. Dat werkt erg motiverend.

Aan de pengreep, houding en bladligging besteed ik elke les aandacht. Ik stimuleer de pincetgreep, maar als een kind dit niet kan of heel moeilijk kan, kijk ik naar het resultaat. Schrijft hij/zij wel vlot, soepel en goed leesbaar, vindt ik het minder van belang hoe hij/zij het potlood vast houdt. Merk ik dat de leerling heel krampachtig schrijft, hard drukt of klaagt over moeheid in de vingers, handen of armen, dan probeer ik toch de pincetgreep aan te leren. Gelukkig letten de leerkrachten in de onderbouw ook op deze punten.

Ook zou het fijn zijn om de computer in te schakelen bij de schrijfles. In september 2009 komt de nieuwe Pennenstreken uit. Deze houdt gelijk rekening met de houding, bladligging en pengreep. Daarnaast laat het de richting van de letters goed zien en daarna ook waar het mis kan gaan. Heel duidelijk en overzichtelijk.

Een andere methode die onlangs is uitgebracht is NOVOSKRIPT. Wat ik heel sterk vind aan deze methode is dat zij ook gebruik maken van "Regenboogletters". Kinderen kunnen op de computer de railletter met verschillende kleuren schrijven. Dit sluit goed aan bij mijn lesaanbod.

Tot slot ben ik er voorstander van, om het schrijven wel te combineren met het lezen. Kinderen zijn erg gemotiveerd om zelf letters die ze kunnen lezen ook te kunnen produceren. Bij het produceren van letters let ik minder op de technische schrijfwijze. Dat is een ander doel. Als de kinderen de letters technisch correct hebben geleerd, verwacht ik wel dat zij deze gebruiken. Niet alleen tijdens de schrijfles, maar ook tijdens ander werk. Ik wijs hen hier ook op.

Hoofdstuk 5. Het Praktijkonderzoek

Ik ben mij ervan bewust dat het niet helemaal eerlijk is om het onderzoek te richten op het schrijven van de namen van de kinderen. De ene naam is veel makkelijker te schrijven, dan de andere. Dit heeft te maken met het aantal letters, maar ook met de moeilijkheid van de letters. De 'k' is bijvoorbeeld veel moeilijker dan de 'v'. Toch heb ik hiervoor gekozen om aan te sluiten bij de belevingswereld van de kinderen. Bij kleuters is het leren van de naam een doel. Niet het schrijven van een bepaald woord.

Daarom heb ik het onderzoek in de groepen 3 en 4 ook gehouden over de eigen naam. Als je objectiever zou willen meten, moet je hen allemaal hetzelfde woord laten schrijven. Daarvan ben ik me bewust. Het is voor mij echter een indruk.

5.1 Onderzoeksplan:

Ik ga 4 kinderen observeren en helpen met het correct schrijven van hun eigen naam. Daarbij wil ik graag een jongen en een meisje die hun naam nog niet kunnen schrijven en een jongen en een meisje die hun naam wel kunnen schrijven, maar nog verkeerde letters gebruiken. (Denk aan A en B in plaats van a en b) Ook schrijven zij de letters op een foutieve manier. Zij beginnen bijvoorbeeld onderaan de stok of draaien de richting om.

Ik ga in een 1 op 1 situatie met hen oefenen en neem alles op met de camera. Ik let daarbij met name op de schrijfrichting van de letters.

De opbouw van de opdrachten is als volgt:

1. Beginsituatie analyseren “Kun jij je eigen naam eens opschrijven? Of ken je al een paar letters van jouw naam?”

- Ik schrijf hun naam voor en zij kunnen het naschrijven. Is dat te moeilijk dan kunnen ze hun naam overtrekken. Ik let daarbij dus op de richting van de letters, niet op de netheid.

2. Oefenfase; dan gaan we railletters oefenen met de vingers en daarna met stift. Is dat te moeilijk dan gebruik ik stoplicht railletters.

- Als dat vlot gaat vraag ik opnieuw of ze hun naam willen opschrijven, uit hun hoofd, naschrijven of overtrekken.
- Als ze de letter vlot kunnen schrijven, kijk ik na een week of ze het nog steeds goed doen.

3. Slotfase: kunnen ze nu zelf de letters goed schrijven evt. naschrijven. Ook wil ik dan zien of ze de letters in eventueel andere woorden goed schrijven of vervallen in hun oude letter.

Beginsituatie onderzoek:

Na overleg met de desbetreffende collega's heb ik de volgende kinderen gekozen.

Anouk 13-02-2004. Zij kan haar eigen naam nog niet schrijven. Is wel gemotiveerd.

Niels 04-04-2004. Hij probeert wel zijn naam te schrijven, maar het lukt nog niet goed.

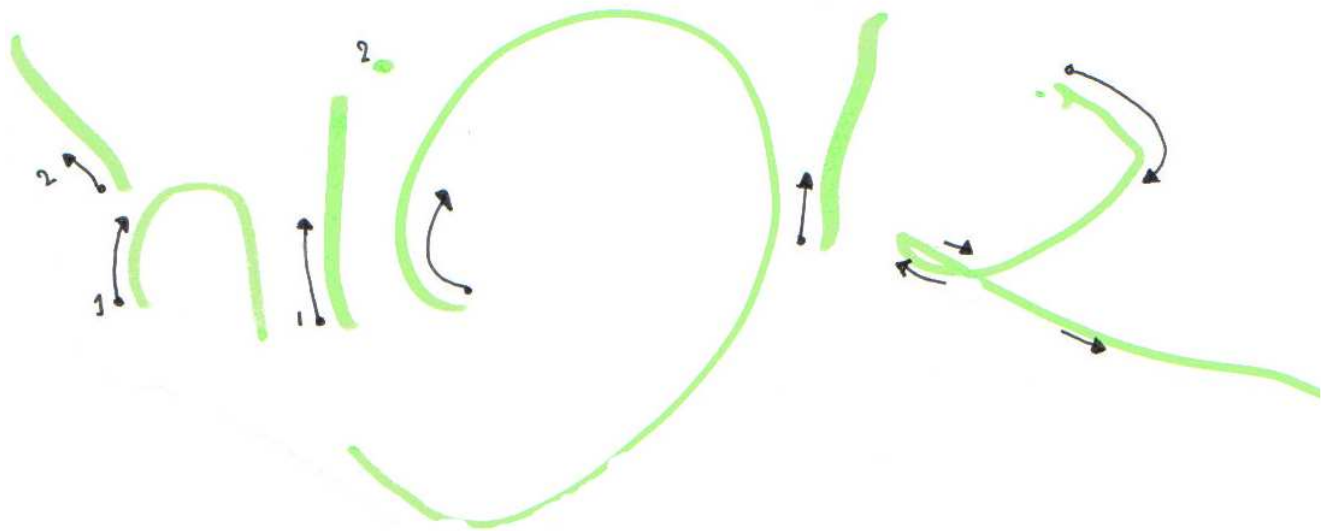
Amy 20-08-2003. Zij schrijft haar naam wel, maar doet de letters nog allemaal fout. (verkeerd beginpunt en richting)

Caspian 11-11-03. Hij schrijft zijn naam wel, maar schrijft de meeste letters nog fout (wisselend beginpunt en richting)

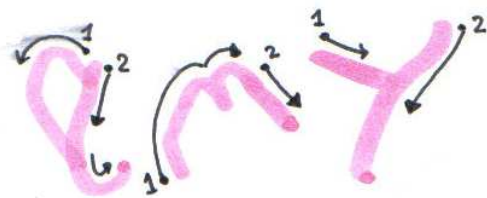
1. Schrijf je eigen naam of de letters die je kent van je naam.

Anouk begint heel enthousiast en schrijft vlot een O. De andere letters weet ze niet meer. Ze twijfelt en wil telkens beginnen, maar schrijft uiteindelijk niets meer op.

Niels begint heel snel met de letters te schrijven. Hij weet dus wel welke hij moet schrijven! Bij de “e” ziet hij gelijk dat het fout is. Hij zegt ook: “Die is mis, die moet andersom.”

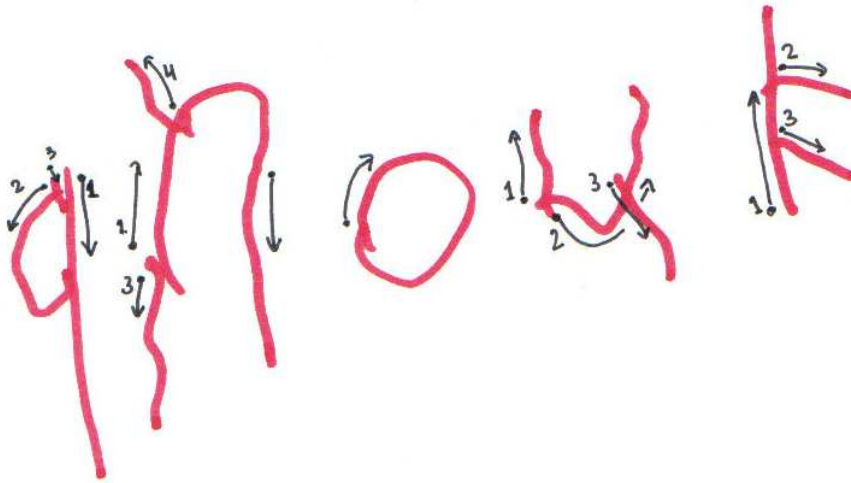

Amy komt heel stil binnen, maakt daarbij geen oogcontact. Ze schrijft haar naam in een normaal tempo. Ze reageert niet op opmerkingen.

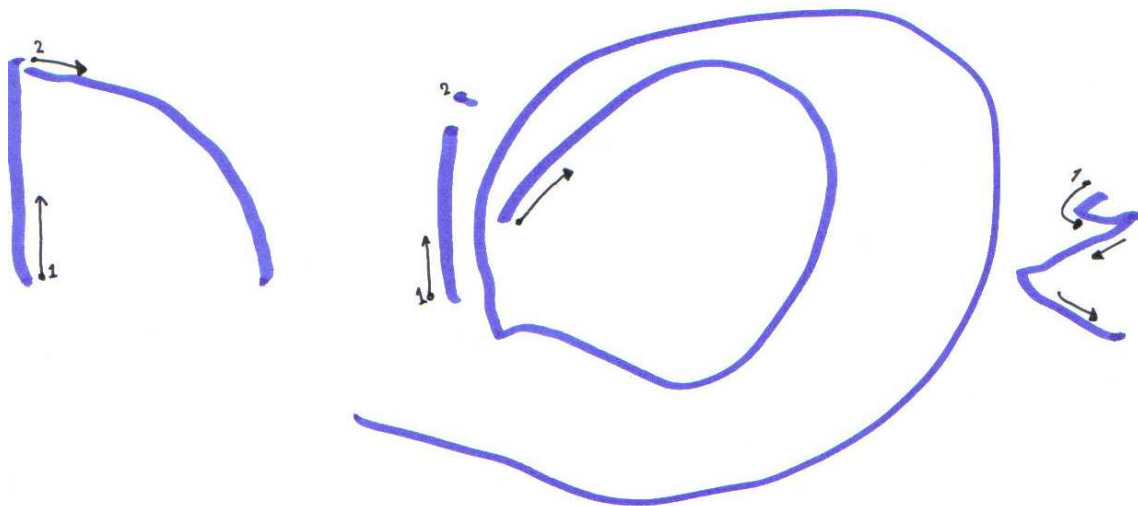

Caspian maakt een ontspannen indruk als hij bij mij binnenkomt. Hij maakt eerst een praatje en gaat dan beginnen. Hij schrijft langzaam en precies, maakt daarbij kleine letters. Hij begint de “a” op een andere plaats. Ook vergeet hij de “p” en de “n”. Als hij klaar is vraag ik hem of hij alle letters heeft geschreven. Hij antwoordt gelijk met “Ja”.

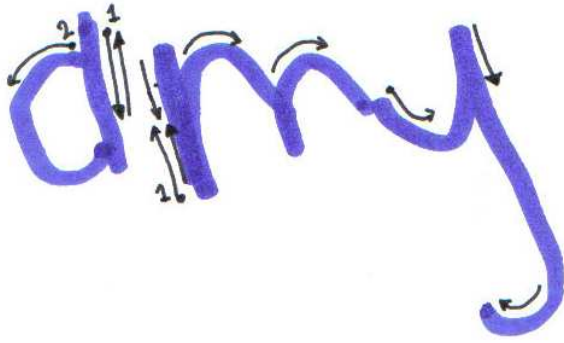
2. Schrijf je eigen naam na van het voorbeeldkaartje.

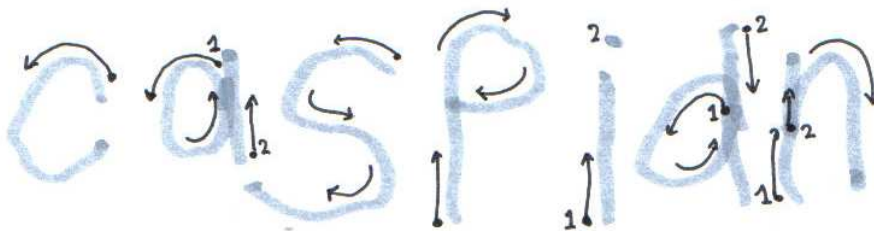
Anouk begint in het midden van het blaadje te schrijven. Ze maakt de letters even groot als het voorbeeld. Ze kijkt goed naar het voorbeeld en doet haar best om de letters even groot te maken. Ook besteed ze aandacht aan de details als “a” moet helemaal rond zijn (3), streepje aan “n”(4).

Bij het naschrijven is het tempo bij Niels iets lager. Bij de “e” gaat het opnieuw mis en hij zegt dit ook. Hij merkt niet dat hij de “l” overslaat. Tijdens het schrijven van de “s” schuift het papier een stukje. Zijn ondersteunende hand ligt helemaal op de rand van het papier. Als ik hem vraag of hij alle letters heeft geschreven, zegt hij; “Ja, maar de “e” is weer verkeerd.” Als ik doorvraag ziet hij pas dat hij de “l” is vergeten.

Bij de stokletters maakt Amy een op- en neergaande beweging te veel. De "ij" schrijft ze nu in een keer goed! Nog steeds geen reactie als ik haar wijs op de "m" en "ij" die elkaar bijna raken. Ook geen oogcontact.

Caspian geeft aan zin te hebben om te beginnen. Opnieuw schrijft hij langzaam. Hij schrijft de "c" en "s" goed! Hij schrijft de letters niet consequent hetzelfde. Kijk maar eens naar de stok van de "a".

3. Trek je naam over.

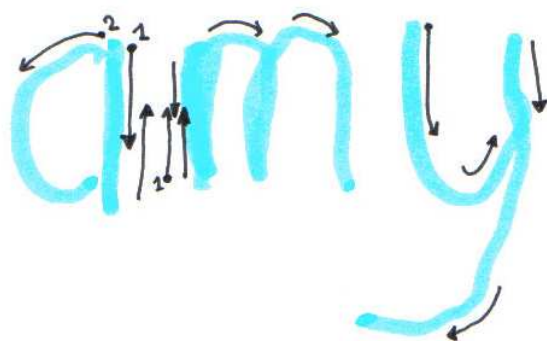

Anouk begint vol zelfvertrouwen. "Dat kan ik wel!" De letter "u" is helemaal goed! Ze is trots als het gelukt is en vraagt of ze nog meer mag.

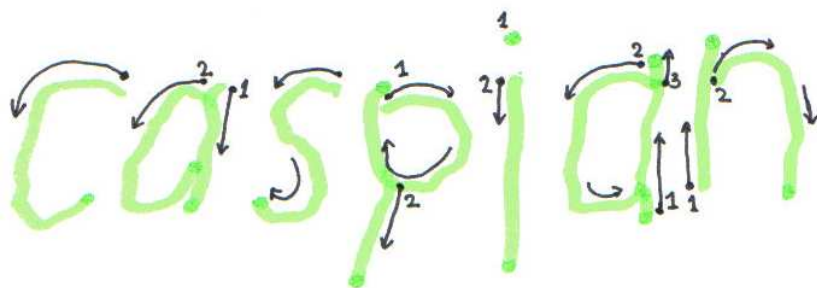

Dit doet Niels weer in een vlot tempo. Hij schrijft de letters “e” en “s” helemaal goed!

Kijkt vol trots naar het resultaat.

De ondersteunende hand ligt onder haar kin. Dus helemaal niet op papier! Opnieuw schrijft ze haar letters consequent op dezelfde manier. Ook de op- en neergaande lijnen. Haar tempo is normaal.

Opnieuw schrijft hij de “c” en “s” goed. Bij de “p” is hij nu meer aan het tekenen. Hij schrijft de “i” nu ook anders dan de vorige keer en kijk opnieuw naar de “a”. Verder heeft hij de stift erg krampachtig vast.

Conclusies:

- Anouk heeft een goede pengreep. Ze gebruikt haar ondersteunende hand goed en is heel enthousiast. Ze probeert alles heel precies na te schrijven, ze heeft oog voor detail. De letters worden ongeveer op dezelfde manier geschreven. Haar tempo is normaal.
- Niels schrijft heel snel, slaat soms letters over. Hij maakt grote bewegingen. Ziet dat hij de “e” verkeerd om doet, maar kan het niet corrigeren. Zijn ondersteunende hand ligt meestal goed, maar soms te ver op de rand waardoor het papier gaat schuiven. Ook heeft hij de pengreep niet helemaal goed. Hij heeft de pen vast met zijn duim, wijs- en middelvinger en laat hem steunen op zijn ringvinger. (Amerikaanse pengreep)
- Amy maakt geen oogcontact en reageert nauwelijks op vragen. Alleen als ze een nieuwe kleur wil geeft ze dit aan en knikt als ik vraag of ik met haar zal oefenen de volgende keer. Haar pengreep is hetzelfde als dat van Niels. Ze gebruikt haar ondersteunende hand wisselend, maar is heel consequent in het schrijven van de letters. Haar tempo is normaal.
- Caspian heeft zin om te werken. Hij doet erg zijn best en schrijft redelijk klein en langzaam. Zijn pengreep is bijna goed, alleen steunt zijn duim niet op de stift, maar over de stift heen op de wijsvinger. Daarbij houdt hij zijn vingers erg krampachtig gespannen en gebogen. Van zijn ondersteunende hand gebruikt hij alleen zijn vingertoppen. Hij ziet niet dat hij letters vergeet, zonder voorbeeld. Ook begint hij de letters op wisselende punten. Het is dus totaal niet geautomatiseerd.

Inoefenen:

Het inoefenen van de letters doe ik op de volgende manier. Ik heb de namen in railletters met richtingpijlen van de kinderen uitvergroot op A3 formaat. Ik ga eerst uitleggen wat een railletter is en wat de pijlen betekenen. Daarna schrijf ik de eerste letter voor met mijn vinger, waarbij ik mijn handelen verwoord.. Vervolgens doe ik hetzelfde, maar nu samen met het kind. Daarna mag het kind dit alleen doen. Als het goed gaat, gaan we door met de volgende letter. Gaat het niet goed dan proberen we het opnieuw en desnoods maak ik er een stoplichtletter van.

Tot slot schrijf ik de hele naam voor. Daarna kijk ik of het kind dat ook op een goede manier kan.

Lukt dat, dan mag hij het met potlood proberen in een kleinere railletter.

Eerste les:

- Anouk schrijft de letters gelijk na met haar vinger. Ik geef hierbij nog mondeling de richting aan van de letters. Zij maakt hierin geen fouten. Als ze haar naam in de kleinere railletter mag schrijven, begint ze vol enthousiasme. De “a” wil ze beginnen met de stok, als ik haar hierop wijs, kijkt ze opnieuw en begint vervolgens goed. De andere letters gaan in een keer goed. Als ze buiten de rail komt, gaat ze terug en vult ze de rail in. Dat is niet de bedoeling en ik wijs haar erop: “Het is niet erg als je buiten de rail komt, als je de letter maar in een keer schrijft.”
- Niels schrijft de letters “n” en “i” eerst nog met een op en neergaande beweging. Hij kijkt niet goed naar de richtingspijlen. Als ik hem hierop wijs, ziet hij het wel. We oefenen de letters twee keer met de vinger. Als hij gaat schrijven met de “n” begint hij met de stok van boven naar beneden, stopt dan en maakt het poortje. Ik doe het nog een keer voor. Als ik erbij zeg waar hij heen moet, gaat het goed. De derde keer zeg ik niets en vervalt hij weer in dezelfde fout met de “n”.
- Amy maakt dit keer oogcontact en begint zelfs een gesprekje. Zij heeft het gelijk door en doet alles foutloos. Ik wijs haar duidelijk op de ondersteunende hand. Die legt ze daarna plat op papier.
- Caspian doet alles goed. Hij twijfelt over de “i” en “a”, maar kijkt heel goed en doet het dan wel foutloos. Hij houdt de stift erg krampachtig vast en zit daarbij heel dicht met zijn neus op het papier.

De leerkrachten krijgen ook een blaadje met de naam van het kind in railletters.

Zodra zij bijvoorbeeld vrij mogen tekenen, kunnen zij op deze manier hun naam zelf op het blaadje schrijven.

Conclusie:

Het is niet nodig om de letters samen met de leerling te schrijven. Ik zou dan zijn/haar vinger bewegen tussen de rails. Zij kunnen dit heel goed zelf. Ook was de

opdracht duidelijk en stoplichtletters waren overbodig. Ik heb aandacht besteed aan de ondersteunende hand en de functie daarvan laten ervaren. De pengreep heb ik laten zien, maar dat was voor Niels, Amy en Caspian nog heel lastig. Omdat dit ook niet mijn doel is, heb ik dat verder laten rusten.

Omdat er toch nog kleine fouten werden gemaakt, krijgen ze nog geen blaadje mee om zelfstandig te oefenen. Ik wil zeker weten dat ze het goed doen, voordat ze het alsnog verkeerd inoefenen. Anders mis ik precies mijn doel.

Tweede les:

Ik laat de kinderen de grote letters nogmaals schrijven met de vinger. Ik benoem de richting van de letter. Als dat goed gaat mogen ze zonder aanwijzingen hun naam 3 keer schrijven.

- Anouk begint gelijk. “Gewoon met mijn vinger he?” Ze doet alles in een keer goed. Ik hoef geen aanwijzingen meer te geven. Het lijkt erg vloeiend en ze gaat niet meer terug als ze de rail een stukje gemist heeft.
- Niels wil de letters aanwijzen met zijn linkerwijsvinger. Hij is rechts. Als ik hem dat vraag weet hij het niet, maar als ik hem de stift geef, pakt hij hem automatisch rechts. Hij schrijft nu ook verder met rechts. Bij de “n” doet hij eerst de stok, laat dan los en begint opnieuw met het poortje. Ook de “i” doet hij van onder naar boven. Ik laat hem opnieuw kijken en verwoord de beweging. Dan gaat het goed. Bij het schrijven twijfelt hij eerst, maar doet het wel twee keer goed.
- Amy gaat helemaal onderuit zitten en wil zo beginnen. Ik wijs haar op een goede houding. Zij doet alles netjes en in een keer goed, zonder te aarzelen.
- Caspian schrijft het met zijn vinger in een keer goed. Bij het schrijven op papier maakt hij eerst de stok van de “p” en begint dan opnieuw met de ronding. We oefenen deze letter nog een keer met de vinger. Daarna gaat het goed.

Conclusie:

In overleg met de leerkrachten heb ik afgesproken dat de kinderen hun naam elke dag een keer opschrijven in de railletter. Dit gebeurt onder toezicht van de leerkracht.

Derde les:

Ik begin met een korte ervaringsuitwisseling. De leerkracht van groep 2 vertelde mij dat zij zag dat ze de namen goed binnen de railletters kunnen schrijven. Maar op het toetsboekje komt Caspian niet verder dan “Ca...” Daarna schiet hij in de stress en geeft aan het verder niet te weten. Ook Amy schrijft haar naam ineens met een blokletter “a”. Dat heeft ze nog niet eerder gedaan!

Het lijkt er dus op dat de kinderen meer in verwarring komen door mijn lessen, dan dat het positief werkt. Dat had ik nooit verwacht. Nu weet ik natuurlijk ook wel dat een CITO een bepaalde spanning oproept. Misschien dat die toets ook van invloed is. We houden het in de gaten.

Vandaag laat ik de kinderen hun naam schrijven tussen de rails. Als dat goed gaat mogen ze het naschrijven. Gaat dat ook goed, dan mogen ze zelf hun naam schrijven.

- Anouk schrijft haar naam vlot en goed tussen de rails. Als ze haar naam naschrijft doet ze de “a”, “o” en “u” goed. De “n” begint ze onderaan en maakt alleen het poortje en de “k” de stok goed, maar de streepjes beide vanuit de stok. Als ik haar hierop wijs luistert ze wel, maar wil ze gauw verder. De tweede keer maakt ze bijna alle letters fout, ondanks mijn aanwijzingen. Dan gaan we de letters overtrekken met de vinger, dit gaat weer goed en vloeiend. De derde keer zeg ik alles wat ze moet doen. Ze zegt het trouw mee, maar begint vervolgens onderaan de “n” terwijl ze verwoordt dat ze bovenaan moet beginnen. We stoppen met de afspraak dat ze deze week nog met de juf gaat oefenen.
- Niels schrijft zijn naam langzaam tussen de rails en doet dat helemaal goed. Als hij het mag naschrijven doet hij alleen de “s” in spiegelbeeld. Hij trekt hem nog een keer over met zijn vinger en schrijft de tweede keer alles goed!
- Amy schrijft haar naam vlot en vloeiend. Bij het naschrijven maakt ze de “a” wel goed, maar is het rondje open en komt er een krul onderaan de stok. De rest gaat goed. Ik laat haar zien hoe de “a” moet en ze mag het nog een keer proberen. Nu maakt ze eerst een half rondje, stopt en tekent dan de stok van boven naar beneden. Ook bij de “m” begint ze onderaan en aan het eind de stok. Ik laat haar hele naam nog eens overtrekken met de vinger. Daarbij geef ik de richting aan. De derde keer schrijft zij haar naam goed! Ik zeg wel precies wat ze moet doen, maar dan lukt het wel!

- Caspian schrijft de railletters vlot en vloeiend. Bij het naschrijven maakt hij de “p” en de “n” verkeerd. Hij begint bij beide letters onderaan. Ik vertel hem welke letters goed gingen en welke letters anders moeten. Ik leg hem uit hoe en laat hem dat voelen door het opnieuw over te trekken. De tweede keer vertel ik precies wat hij moet doen, maar dat heeft geen enkel effect. Hij blijft die letters fout maken. Omdat hij getoetst gaat worden, stoppen we.

Als ik later op het blaadje kijk, zie ik dat hij de “p” en de “n” wel goed doet, maar nu gaat de “a” verkeerd.

De leerkracht van groep 1 komt na de les bij mij. Zij is heel enthousiast en zegt dat ik gelijk heb met mijn theorie. Niels schrijft in de klas zijn naam helemaal fout, maar tijdens het oefenen met mij gaat het helemaal goed. Als hij dus kan kijken naar de railletter gaat het goed. Dat moet alleen nog maar geautomatiseerd worden.

Wij spreken af dat zij alle namen van de kinderen krijgt op een geplastificeerd blaadje. Als de kinderen hun naam willen leren schrijven, mogen ze deze erbij houden. Normaal gebruiken ze de kaartjes van het planbord. Daar staan de namen getypt op. Niet alle letters komen overeen met de schrijffletters en ook staan er soms hoofdletters tussen. Dat schept alleen maar verwarring. De railletter kaartjes lijken dus effectiever. Wel moet de leerkracht dan uitleggen hoe een railletter eruit ziet en hoe ze die moeten gebruiken. Dit gebeurt in de kleine kring.

Ook hebben we het over de functie van de ouders in dit geheel. Vaak beginnen de kinderen thuis al met het schrijven van hun naam. Om dit goed te laten verlopen besluiten we om een informatiebrief mee te geven, met daarop alle railletters. Want waarom zou je eerst iets aanleren, wat je later weer moet afleren om vervolgens opnieuw te beginnen met aanleren!

(zie bijlage 1)

Conclusie:

Het lijkt erop dat de railletters geautomatiseerd gaan. Met het overschrijven moeten ze heel goed luisteren en kijken. Dit lukt nog maar deels. We gaan verder met oefenen in de groep en volgende week proberen we het opnieuw.

Ik denk dat je niet kunt verwachten van leerkrachten dat zij op deze manier de kinderen hun eigen naam laten schrijven. Het kost te veel tijd en daar zijn ook de groepen te groot voor!! Wel hoop ik dat ouders thuis het goede voorbeeld gaan geven door mijn brief. Ook hoop ik dat het helpt door kinderen het voorbeeld in railletters te geven. Dit moet gebeuren onder begeleiding. Dit zou een klassenassistent of stagiair ook kunnen doen, na instructie van de groepsleerkracht.

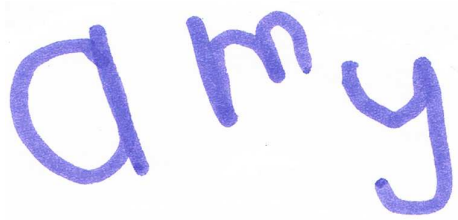
Vierde les:

- Anouk heeft zin om te beginnen, maar vraagt gelijk wat ze moet doen als het fout gaat. Ze maakt een onzekere indruk en is ook gespannen. Ik probeer haar gerust te stellen. De railletters gaan prima! Ook het overtrekken van haar eigen naam gaat vloeiend. Het lijkt of ze niet hoeft na te denken. Ze schrijft alle letters goed, reageert gelijk als de “a” niet helemaal gesloten is en de “o” een beetje bibberig. Ik zeg dat het er prima uit ziet en geef haar veel complimentjes. Ze reageert trots. Dan mag ze het proberen na te schrijven. Nu raakt ze helemaal in de war. Ze begint met de stok van de “a”. Bij de “n” begint ze goed, maar maakt dan een kommetje. Ze ziet dat het fout gaat. We beginnen nog een keer met de naam over te trekken. Dat gaat goed. Het naschrijven gaat opnieuw niet. Ze is zichtbaar in paniek en kan zich totaal niet oriënteren op het papier. Tot slot doe ik het nog een keer voor. Ik zeg dat het overtrekken al heel netjes ging en dat we het volgende week nog een keer proberen.

- Niels schrijft zijn naam helemaal goed! Ook zonder voorbeeld!

The image shows the name 'niels' written in a cursive, handwritten style using blue ink. The letters are connected, and the writing is fluid, demonstrating a successful outcome of the handwriting practice described in the text.

- Amy schrijft haar naam helemaal goed. Ook zonder voorbeeld! Gebruikt ook de ondersteunende hand.

- Caspian; nadat ik hem er op wijs om altijd bovenaan te beginnen met de letters, schrijft hij zijn naam helemaal goed. Ook zonder voorbeeld!

Conclusie:

Drie van de vier kinderen kan zijn/haar naam helemaal foutloos schrijven. Zij worden beloond met een stickervel en zijn apetrots.

Anouk schrijft haar naam vloeiend en vlot tussen de rails en bij het overtrekken. Als ze het na gaat schrijven, raakt ze helemaal in de war. Ze ziet dat het niet goed gaat, maar kan het niet verbeteren. Dit maakt haar onzeker. Ze heeft een goede pengreep, bladligging en houding. Toch lukt het haar niet. De fijne motoriek lijkt voldoende ontwikkeld. Misschien is ze gewoon nog niet aan schrijven toe. Het kan ook zijn dat ze anders reageert omdat ik haar moeder ben.

Toch was zij ook de enige die helemaal haar naam niet kon schrijven. Ze maakte maar een letter spontaan.

Ik heb een testje met haar gedaan waarbij ik haar figuren heb laten natekenen. (zie 1.3 "De ontwikkeling van het tekenen naar schrijven")

Zij heeft nog veel moeite met de schuine streep van rechts boven naar links onder. Ook het schuine kruis en de driehoek lukken haar nog niet spontaan. Hieruit blijkt dat zij nog niet rijp is om alle letters van haar naam te schrijven bijvoorbeeld de "k"

Twee maanden later:

Na twee maanden heb ik alle vier kinderen nog een keer hun namen laten schrijven. In de tussentijd, heb ik niet meer met ze geoefend of bewust naar hen gekeken.

- Anouk zij tekent nu bijna haar hele naam spontaan. De richting van de letters klopt helemaal niet, maar ze kan ze allemaal in de goede volgorde tekenen. Ze is hier heel trots op.
- Niels moeder geeft aan dat Niels steeds vaker zijn hele naam spiegelt. Hij begint dan ook te schrijven van rechts naar links. Als je aangeeft waar hij moet beginnen schrijft hij zijn naam helemaal goed.
- Amy schrijft haar naam prima
- Caspian schrijft zijn naam ook foutloos.

Conclusie

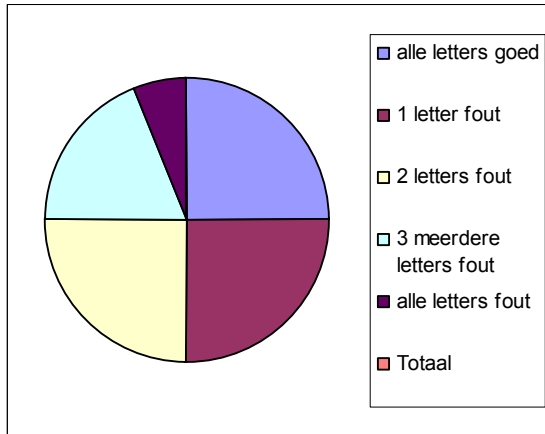
Misschien kun je hieruit voorzichtig concluderen dat kinderen die de letters al kunnen schrijven, wel te corrigeren zijn. Zij kunnen op een vrij simpele manier de letters goed verwerven. Vooral als je hen vertelt dat zij al iets mogen proberen wat ze pas in groep 3 hoeven te kunnen, zijn ze erg gemotiveerd! Dit moment is niet voor alle leerlingen gelijk i.v.m. de ontwikkelingsverschillen. Maar hoe langer zij de letters op hun eigen manier schrijven, hoe moeilijker het wordt om ze af te leren!

Ze moeten dus toch eerst de letters natekenen en het is jammer om dit proces af te remmen of zelfs een halt toe te roepen.

5.2 Observaties van de groepen 3 en 4. Hoe schrijven zij hun eigen naam.

Groep 3 nadat alle letters aangeboden zijn volgens de schrijfmotorische ondersteuning.

De groep bestaat uit 16 leerlingen, waarvan 6 meisjes en 10 jongens. Zij hebben allemaal hun naam geschreven en ik heb gelijk de richting erbij gezet. Tijdens de schrijflessen doen ze de letters over het algemeen goed. Heel af en toe gaat er iets mis en wordt de leerling gecorrigeerd. Tijdens het werken in de werkboekjes van taal, de rekenschriften of op losse blaadjes vervallen veel leerlingen in hun oude patroon.

Uit het cirkeldiagram is af te lezen dat:

25 % = 4 lln. de naam helemaal goed schreef.

25 % = 4 lln. maakte 1 letter fout.

25 % = 4 lln. maakte 2 fouten

19 % = 3 lln. maakte meerdere fouten

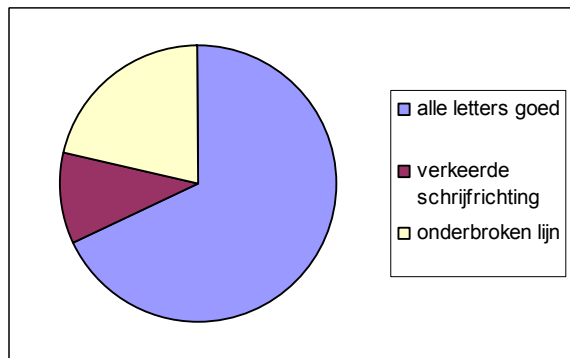
6 % = 1 leerling schrijft de hele naam verkeerd. Hij heeft op een andere school gezeten en daar het blokschrift geleerd!

Er worden fouten gemaakt als;

- gebruik van hoofdletters; D B J
- blokletters
- richting van de letters; o a b
- spiegelschrift; n
- de stok beginnen met een op- en neergaande beweging. Van beneden naar boven, weer naar beneden en weer omhoog; m n p
- een onderbroken lijn van de stok; h in het midden beginnen, naar beneden, naar boven en het poortje en dan de stok nog omhoog. (zie bijlage 2)

Groep 4 nadat alle schrijffletters en hoofdletters aangeboden zijn.

Groep 4 bestaat uit 28 leerlingen, waarvan 15 meisjes en 13 jongens. Ook hier geldt dat ze tijdens de schrijflessen bijna altijd de letters goed maken, maar tijdens het schrijven bij andere vakgebieden en werkschriften gaan ze fouten maken. Ze gaan dan ineens weer losse letters schrijven of maken de lussen niet af.

Uit dit diagram kun je lezen dat:

68 % = 19 lln. zijn naam goed schreef

11 % = 3 lln. een letter verkeerd schreef

21 % = 6 lln. een onderbroken lijn had

Fouten die gemaakt werden zijn:

- De schrijfrichting van de letters; o en a
- Een onderbroken lijn. Ze stoppen, halen de pen van het papier en gaan dan verder; s m en na hoofdletters.
- Geen gebruik van de hoofdletters. Dit heb ik niet meegeteld in het diagram, maar het is wel opvallend dat 13 leerlingen niet beginnen met een hoofdletter. 15 leerlingen doen dat wel en ook goed.

(zie bijlage 3)

Het is opvallend dat in groep 3 heel veel kinderen nog niet alle letters goed geautomatiseerd hebben. In groep 4, als ze alle letters aan elkaar schrijven, is dit probleem aanzienlijk verminderd. Is het dan toch beter om gelijk in groep 3 met de schrijffletters te beginnen? Ongeacht de motoriek van de kinderen. Is het een kwestie van wennen en doorzetten? Bij dit gebonden schrift maken kinderen natuurlijk ook veel minder kans op omdraaien van de letters “b” en “d”. Omdat ze simpelweg op een hele andere manier geschreven worden.

Conclusies:

Binnen het hele schrijfonderwijs is er geen sprake van unanimititeit. Er blijven discussies bestaan over ;

- blokletters of schrijfletters;
- wanneer begin je nu met schrijven;
- eerst schrijven en dan lezen of andersom;
- schrijven en lezen wel of niet op elkaar afstemmen;
- is de pincetgreep nou echt de beste pengreep of zou je de wijsvinger meer moeten strekken; (bron: Telegraaf zondag 1 maart 2009 Rapportage; 't mooiste handschrift van Nederland Henk Schweitzer)

Deze verscheidenheid vind je ook terug in het aantal verschillende methoden die er zijn of nog worden uitgebracht.

Ook internationaal bestaan er verschillen over het aanvangspunt van het aanvankelijk schrijven. In Zweden zijn ze bezig met een onderzoek om de kinderen pas te leren schrijven op 7 jarige leeftijd. En dit lijkt heel zinvol. Ze leren het nu veel sneller en netter omdat de motoriek beter ontwikkeld is.

Het staat buiten kijf dat kinderen nu veel meer achter de televisie en computer zitten. Sommige ouders beweren wel dat de fijne motoriek goed ontwikkelt door het werken met de muis, maar dat staat niet in verhouding tot het spel met verschillende materialen. Denk aan kleuren en tekenen, prikken, kralen rijgen, bouwen met blokken of Lego, spelen met een bal, touwtje springen en ga zo maar door.

Bij het schrijven moet je allereerst goed nadenken wat het doel is;

- schrijven als communicatiemiddel (Het gaat dan over het produceren van letters, het maakt daarbij niet uit of het technisch correct is.)
- schrijven als het technisch goed maken van de letters.

Het is niet erg als een kind in de kleutergroepen zelf letters maakt. Je moet dit meer zien als tekenen dan als schrijven. Kinderen kunnen vanaf groep 2 wel onderscheid maken tussen boek-, lees- en schrijfletters. Leer je een kind bewust zijn eigen naam

schrijven, doe het dan goed voor. Kinderen vinden het heel spannend om in groep 2 al te leren schrijven zoals, ze dat later in groep 3 moeten leren. Ze zijn erg enthousiast en gemotiveerd om het goed te doen.

Je moet het niet zien als “waarom zou je een kind iets aanleren wat je later met veel moeite weer moet afleren”, je begint met het echte schrijven van de letters leer je een kind iets nieuws naast wat het al (spontaan) kan.

Elk kind is verschillend en ook de motorische ontwikkeling verloopt niet bij elk kind gelijk. Meisjes schrijven over het algemeen netter dan jongens, omdat hun motoriek in groep 3 een half jaar tot een jaar verder ontwikkeld is dan dat van de jongens. Ook zijn zij kritischer naar hun eigen werk toe.

Probeer dus adaptief les te geven. Zijn meisjes er in groep 2 aan toe, bied hen dan de mogelijkheid om hun schrijven te ontwikkelen.

De hersenen van kinderen moeten rijp zijn om te kunnen schrijven. Als ze nog symmetrisch denken, zien ze het verschil niet tussen de “b” en de “d”. In groep 3 spiegelen veel kinderen de 7 (symmetrisch denken), dan denken we niet gelijk aan dyslexie. Bij de “b” en “d” wisseling doen we dat sneller. Vaak dus onterecht.

Dit is ook de reden waarom je niet met blokschrift moet beginnen. De hersenen slaan blokletters op als; stokje met een rondje eraan. Maar dat geldt voor de “b”, “p”, “a” en “d”.

Bij een schrijfletter wordt de totale schrijfbeweging opgeslagen in de hersenen. Dit heeft een positief gevolg voor de spellingsontwikkeling, want als je de “eu” aan elkaar schrijft, kun je de letters niet meer omdraaien.

Kinderen kunnen meer lezen dan schrijven. Denk hierbij aan de verschillende sierletters, kaligrafie of bijvoorbeeld de “g”. Deze kun je wel lezen, maar niet zelf produceren.

Tot slot komt de ontwikkeling van het technisch schrijven later in de hersenen dan het lezen. Je moet eerst een letter zien en herkennen, voordat je hem kunt produceren.

TIPS EN AANBEVELINGEN:

- Laat kinderen vooral veel spelen met verschillende materialen. Dit is goed voor de ontwikkeling van de schrijfvoorwaarden; de grove motoriek, de fijne motoriek, visuele discriminatie of vormherkenning, oog- handcoördinatie, ruimtelijke oriëntatie, lateralisatie, ontspanning en concentratie. Het is dus niet zomaar doelloos spelen, al lijkt het soms wel zo. Het is een belangrijke voorloper op een goede schrijfwijze.
- Begin zo vroeg mogelijk met de goede pengreep. Probeer altijd de pincetgreep aan te leren, vanuit de hand schrijven kost namelijk veel meer energie. Let ook op de stand van de wijsvinger, deze kan bol staan (dan staat er minder druk op het potlood), gestrekt zijn of zelfs overstrekt (geknakt). Dan staat er veel druk op het potlood. Dit komt veel voor bij vrouwen en heeft als gevolg dat zij niet schuin kunnen schrijven. Als kinderen deze pincetgreep na groep 4 nog niet beheersen, moet je het loslaten. Kijk naar het kind en observeer of het moeite kost, het product eronder lijdt of dat het andere problemen geeft. (De Amerikaanse pengreep is bijvoorbeeld heel anders dan de onze. Zij hebben hun potlood rechtop vast, tussen de vingertoppen van de duim, wijs- en middelvinger.)
- Het is van groot belang dat de kinderen gemotiveerd zijn om te leren schrijven. Zorg daarom voor een uitdagende schrijfhoek. Wissel de opdrachten en materialen regelmatig af.
- Als de kinderen hun naam mogen naschrijven gebruik dan schrijfletters op het voorbeeld en niet de getypte letters van het planbord. Schrijf de namen zonder hoofdletters. Dat is heel verwarrend. Doe het wel één keer of liever meerdere malen voor! Dit kun je ook door stagiaires, klassenassistenten laten doen. Geef ook dan een duidelijke instructie. Blijf positief en laat kinderen voelen dat zij het kunnen of goed doen. Hou ze enthousiast en gemotiveerd! Dit kan door ze succeservaringen op te laten doen en veel complimenten te geven.
- Het meest effectief is het om de letters in het begin te oefenen op ongelinieerd papier om zodoende eerst meer greep op de vorm van de letter te krijgen. Kinderen moeten ook de gelegenheid krijgen zelf te oefenen op een eigen oefenblad. Wees geen slaaf van de methode. Gebruik hem ter ondersteuning. Las ook meerdere korte momenten in per dag, dit is veel effectiever dan een lange les. De concentratie is dan duidelijk beter. Gebruik bijvoorbeeld 's morgens

een wit A4 met daar op een grote lichtgrijze schrijfletter. Laat deze letter vervolgens met allerlei kleuren overtrekken. Daarna mogen ze hem naschrijven om deze voorbeeldletter heen en tot slot een keer op een onderlijn schrijven. Hierbij kunnen de kinderen nog steeds hun eigen motorische voorkeur gebruiken wat de grootte betreft. Laat ze de letter pas 's middags in het schrijfschrift proberen.

- De ontwikkeling van elk kind verloopt anders. Niet elk kind is op dezelfde tijd klaar om te schrijven. Probeer rekening te houden met deze verschillen. Denk aan verschil in grootte van de letters, sommige kinderen zullen al snel schrijffletters kunnen maken in groep 2, terwijl andere leerlingen langer over de automatisering zullen doen. Adaptief onderwijs is hier het sleutelwoord.
- Het zou goed zijn als kinderen zelf het materiaal kunnen kiezen waarmee zij gaan schrijven. Zij kunnen kiezen uit een hard of zacht potlood (denk aan de veranderde punt na elke slijpbeurt), een vulpotlood, een balpen, een vulpen of een moderne en ergonomisch verantwoorde stabilo. Natuurlijk moeten zij dit dan wel hebben uitgeprobeerd. Laat ze experimenteren met de verschillende materialen. Niet elk materiaal is geschikt voor elk kind. Een stabilo kun je niet goed gebruiken als je een verkeerde pengreep hebt, ook moeten je handen niet te groot zijn. Dan kun je hem niet meer goed vasthouden.
- Tot slot is het goed om de kinderen ook zelf hun werk te laten beoordelen. Dit kun je doen door bijvoorbeeld een rondje te laten zetten om de mooiste letters en een pijltje te zetten bij de letter waar het mis ging. Geef daarbij natuurlijk wel specifieke tips en aanwijzingen waar de kinderen op moeten letten. Dit moet je niet alleen bij de schrijfles doen, maar juist ook bij andere vakken.

LITERATUURLIJST

Boeken:

- Duysters P., Jacobs M., Witte Keijs (2004) *26 letters en dan...*

Boek in beeld uitgeverij in België

- Pamijer N., van Beukering T. (2007) *Handelingsgericht werken: een handreiking voor de interne begeleider.*

Acco Leuven / Voorburg

- Kallenberg t., Koster B., Onstenk J., Scheepsma W. (2007) *Ontwikkeling door onderzoek.*

ThiemeMeulenhoff, Utrecht/Zutphen

- Keulen M., van Eerd-Smetsers (2007) *Van kleutertekening tot schrijven.*

Wolters-Noordhoff bv Groningen/Houten

- Kooijman E., van Mierlo M., Natzijl C. (2005) *Pak je pen.*

Esstede bv, Heeswijk-Dinter

- Litere M. (2007) *Mijn kind leert schrijven en hoe kan ik helpen. Een gids voor ouders, leerkrachten en hulpverleners.*

Lannoo België

Artikelen:

- van Hagen A. *effectief leren letters schrijven.* JSW jaargang 90, okt. 2005
- Kooijman E. *Schrijven met kleuters in de schrijfhoek.* Praxisbulletin 10, juni 2004
- Scholten A., Hamerling B. *Schrijven zonder lezen.* JSW jaargang 92, okt. 2007
- Schrijfworkshop Rec. Oostmarke cluster 3
- Sweitzer H. *'t Mooiste handschrift van Nederland.* De Telegraaf zondag 1 maart 2009

Internetsites:

www.ikleerschrijven.be

www.pakjepen.nl

www.schrijfsjabloon.nl

BIJLAGEN

Bijlage 1: brief naar de ouders

Bijlage 2: railletters

Bijlage 3: namen schrijven door groep 3

Bijlage 4: namen schrijven door groep 4

Bijlage 5: vragenlijst voor collega's

Bijlage 6: vragenlijst voor andere VCO scholen omtrent de schrijfdoelen

Bijlage 7: schrijfletters voor begin groep 3

Bijlage 1:
Brief aan de ouders.

Beste ouders/verzorgers.

Graag even uw aandacht voor het schrijven van uw kind(eren).

Ik ben bezig met mijn examenopdracht voor de opleiding tot Remedial Teaching. Dat doe ik over het schrijven en de ontwikkeling van het schrijven. Zoals u misschien wel weet geef ik al een jaar of 7 les aan de kinderen van groep 3. Elk jaar weer valt het mij op dat kinderen tijdens de schrijfflessen de letters redelijk tot prima kunnen schrijven, maar als ze dan in een werkschriftje of op een los blaadje schrijven, zij vervallen in hun oude handschrift. Dit kan variëren van echte blokletters, tot getekende letters of letters waarbij de schrijfrichting niet goed is. Het is heel moeilijk om foutief geautomatiseerde letters weer af te leren.

Nu vroeg ik mij af of je niet kunt voorkomen dat kinderen de letters op een verkeerde manier aanleren. Het is toch jammer dat ze eerst iets leren, wat ze later in groep 3 weer met veel moeite moeten afleren!

Ik heb nu een alfabet ontworpen met railletters en richtingspijlen. (zie achterzijde) Het is de bedoeling dat je bij de opening begint. Kom je een klein driehoekje tegen, dan moet je daar weer naar beneden of omhoog. Verder geven de pijlen naast de letter de richting aan.

Uw kind kan dus met zijn vinger de rails volgen. Het is zeker aan te raden om het ook voor te doen of in elk geval te kijken of hij/zij het goed doet. Anders leert hij/zij het nog verkeerd aan. Ook kan het fijn zijn om te verwoorden wat je doet.

Even een aantal zaken op een rijtje:

1. Het is niet de bedoeling dat uw kind echt leert schrijven bij u. Aan het eind van groep 2 proberen we dat alle leerlingen hun voor- en achternaam kunnen schrijven.
2. Uw kind hoeft niet netjes te kunnen schrijven, als het de richting maar juist heeft.
3. Geef uw kind complimentjes voor wat het goed doet en beloon het.
4. Laat het kind verwoorden wat het doet of vertel zelf wat hij/zij moet doen.
5. Maak het gezellig! Het hoeft niet, maar het mag!
6. Gebruik ook eens ander materiaal dan een potlood. Denk aan schrijven in het zand of in vogelzaad op een dienblad. Ook letters maken van kleirolletjes is heel goed.

Verder doet u waarschijnlijk al heel veel in de voorbereiding. Denk aan tekenen en kleuren, spelen met blokken, lego, ballen, kralen rijgen, kleien, knippen, vouwen etc. Al dit soort materiaal helpt de motoriek te ontwikkelen.

Op school besteden we ook veel aandacht aan het schrijfproces. Daarmee bedoel ik;

- een goede penguip (tussen duim en wijsvinger en rusten op de middelvinger = pincetgrip),
- een goede bladligging (schuin omhoog voor kinderen die rechts zijn, schuin omlaag voor kinderen die links zijn)
- een goede houding (twee voeten plat op de grond, rechtop zitten en de andere hand plat op het vel papier ter ondersteuning van de schrijfhand.)

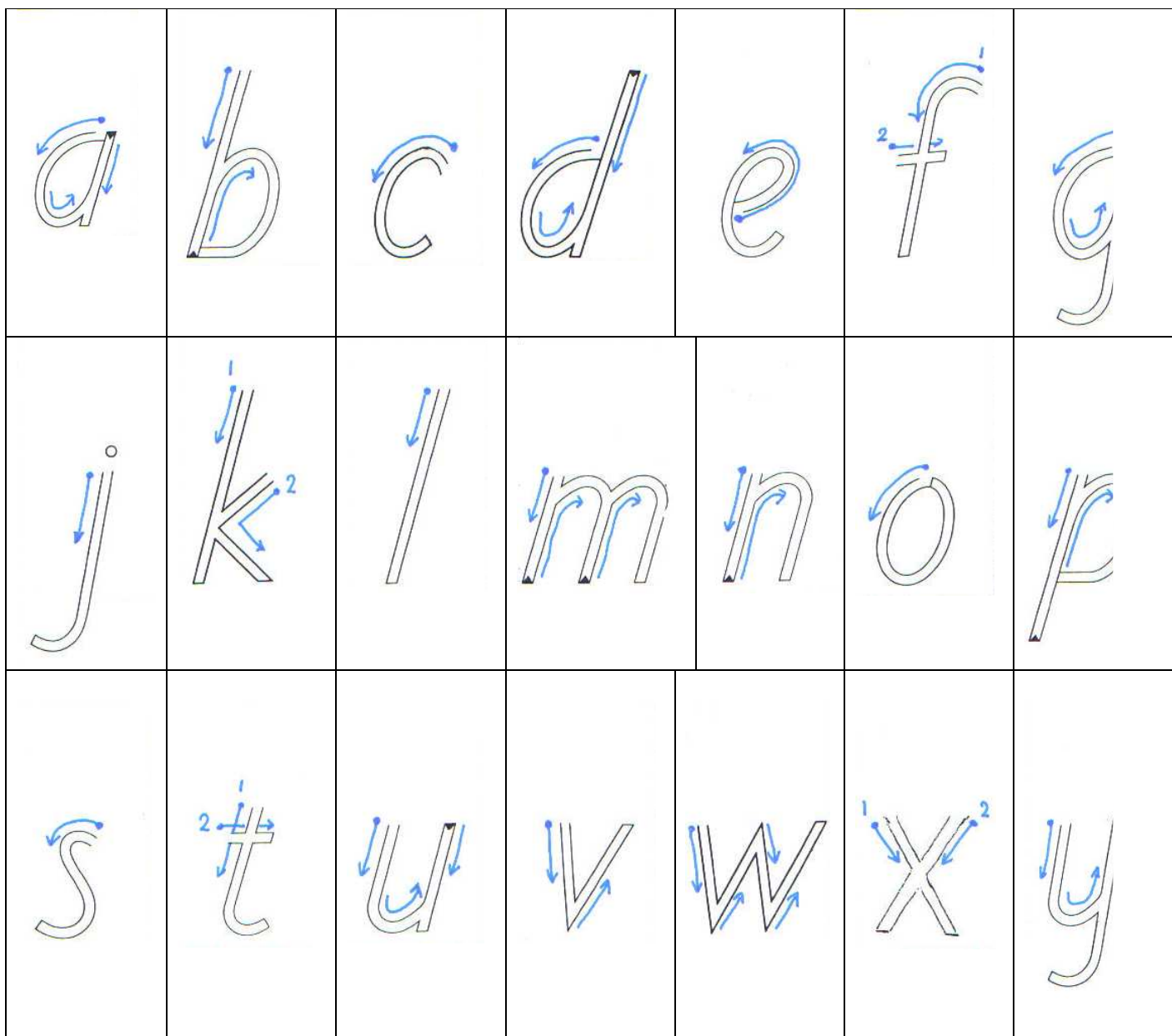
Misschien kunt u uw kind hier thuis ook op wijzen?

Het kan zijn dat u na dit lezen zit met een aantal vragen. Die kunt u natuurlijk aan mij of aan de eigen juf stellen. Het is nogmaals geen verplichting, maar kinderen willen vaak graag schrijven. Waarom zou je dat dan niet gelijk op de goede manier doen?

Ik wens u met uw kind(eren) veel succes en vooral plezier!

Met vriendelijke groeten, Nicole Deuzeman (leerkracht van groep 3a)

Bijlage 2:
Railletters van de methode Schrijfmotorische Ondersteuning.

Bijlage 3:
Namen schrijven door de leerlingen van groep 3.

margriet
anne
hienke
wesley
manu
ruben
keighley
jason
dylan
leah
beraht
lisa
sindy
michel

mark
joshua

Bijlage 4:
Namen schrijven door de leerlingen van groep 4.

Noah

thom

Tamara

Sam

Jason

brandy

ciarra

Bo

lon

Joshua

chimene

yorick

Sven

amber

ismael

arjan

Emma

Enola

kim

Keij

merle

Silvana

isa

bo

Sascha

Kalea

Wessel

ylse

Bijlage 5:
Vragenlijst voor collega's.

Vragenlijst voor de collega's van de groepen 1, 2 en 3.

Zoals jullie weten ben ik bezig met mijn masterstuk over het schrijfonderwijs. Ik zou graag jullie mening hebben over onderstaande vragen. Sommige vragen kun je heel beknopt beantwoorden door een rondje om het goede antwoord te zetten. Toch zou ik het fijn vinden als je een omschrijving of motivering wilt geven. Ik wil een duidelijk beeld krijgen van jullie meningen en opvattingen omtrent het schrijfonderwijs.

Ik weet dat iedereen druk is met andere groepstaken, maar ik hoop dat jullie mij hiermee willen helpen.

Bij deze vast bedankt voor jullie tijd.

Groeten

Nicole

1. Hoe belangrijk is het om goed schrijfonderwijs te geven? (Denk ook aan de vakken taal, rekenen., handenarbeid, tekenen, muziek ect. Waar plaats je schrijven dan?)

Heel belangrijk / belangrijk / weet ik niet / niet zo belangrijk / onbelangrijk

Omdat:

2. Wanneer zouden we moeten beginnen met het schrijven van letters?

Groep 1 / groep 2 / groep 3 gelijk aan het begin / groep 3 als ze alle letters kennen.

Omdat:

3. Hoeveel uren gemiddeld per week besteed je aan het schrijven?

1 / 2 / 3 / 4 / 5

4. Hoe vaak geef je schrijven als keuzewerkje of zelfstandig werken?

Nooit / soms / ongeveer de helft van de tijd / bijna altijd / altijd

Omdat:

5. Is een goede pengreep belangrijk?

Ja / weet ik niet / nee

Omdat:

6. Heb je zelf een correcte pengreep?

Ja / weet ik niet / nee

7. Vind je het belangrijk om foutieve automatisering van letters/cijfers te voorkomen?

(Denk aan verkeerde schrijfrichting of verkeerde letter B ipv.b)

Ja heel erg belangrijk / weet ik niet / niet belangrijk

Omdat:

8. Stoort het je als leerlingen de letters verkeerd schrijven?

Ja, heel erg / soms wel / nooit opgelet / nee

Omdat:

9. Schrijf je zelf de letters en cijfers goed voor?

Ja altijd / meestal / weet ik niet / nee

10. Weet je waar je op moet letten bij het schrijven?

(Denk aan oa. Houding, functie ondersteunende hand, bladligging etc.)

Ja / niet precies / nee

11. Ken je de schrijfvoorwaarden die kinderen moeten bezitten om tot schrijven te kunnen komen?

(Denk aan kennen van lettervormen, motorisch vaardig om kleine tekens te kunnen maken, ruimtelijk inzicht hebben etc.)

Ja / niet precies / nee

12 Maak je gebruik van schrijfhoeken in de groep?

Ja veel variatie / ja vaste hoeken / weinig / nee

Materialen die ik voor deze hoeken gebruik zijn:

13 Heb je belang bij tips voor de inrichting van de schrijfhoek?

Ja / weet ik niet / nee

14. Ben je tevreden met de methode “Pennenstreken”?

Ja / weet ik niet / ik zou wel eens wat anders willen / nee

Omdat:

Tot slot nog drie open vragen:

1. Zijn er nog dingen die je wilt weten over het schrijfonderwijs? Heb je nog behoefte aan extra informatie?

2. Wat zijn volgens jou knelpunten om goed schrijfonderwijs te kunnen geven?

3. Wat zijn de schrijfdoelen van jouw groep?

Nogmaals bedankt voor het invullen van de vragen. Ik hou jullie op de hoogte van het onderzoek!

Bijlage 6:

Vragenlijst voor andere VCO scholen omtrent de schrijfdoelen.

Beste collega's van groep 3.

Ik zal me eerst even voorstellen. Ik ben Nicole Deuzeman. Ik ben eerste jaars student RT. Ik werk nu voor het 11^e jaar in het reguliere basisonderwijs aan basisschool Drakensteyn in Glanerbrug. Ook heb ik de opleiding Gespecialiseerd Groepsleerkracht gevolgd.

Ik ben bezig met mijn examenonderzoek over effectief aanleren van de letters. Het valt me al jaren op dat de kinderen die bij mij in groep 3 komen een eigen handschrift hebben ontwikkeld. Ze schrijven de getallen en letters in een vaak verkeerde volgorde. Tijdens de schrijfflessen probeer ik het goed aan te leren, maar tijdens de verwerkingslessen vallen ze vaak terug in hen vertrouwde (maar verkeerde) letters en cijfers. Je krijgt dit er bijna niet meer uit. Bij de kleuters geven we wel een kopie mee naar huis met de gebruikte letters en de daarbij horende schrijfrichting, maar het effect daarvan is nihil.

Hoe zou je deze verkeerde automatisering kunnen voorkomen? Of is dat helemaal Niet nodig en is het noodzakelijk dat kinderen de letters eerst tekenen en dan pas goed aanleren? Zou je toch al moeten beginnen met het goed aanleren van de letters in de kleutergroepen, zoals je ook doet met de pengreep?

Ik ben benieuwd naar jullie doelen in de groepen 1, 2 en 3 Bij ons zijn dat:

Vanaf de kerstvakantie kunnen de kinderen van groep die dat willen hun eigen voornaam leren schrijven. Zij mogen dan hun eigen naam van het planbord pakken en deze naschrijven. Tijd om de letters aan te leren op een goede manier is er niet. Het is een keuze van de kinderen zelf.

Wel besteden wij aandacht aan een goede pengreep. Het is de bedoeling dat kinderen gerichte lijnen kunnen maken en volgen. Ze moeten de motoriek ontwikkelen door ervaring op te doen.

In het begin van groep 2 moeten alle kinderen hun eigen naam leren schrijven. Dit gebeurt op dezelfde manier.

Ook letten we op de goede pengreep, houding en de bladligging.

Na de kerstvakantie leren de kinderen zowel hun voornaam als hun achternaam schrijven. Het streven is dat zij dit aan het eind van groep 2 zelfstandig kunnen. Sommige m.n. buitenlandse namen zijn echter zo lang en moeilijk dat dit niet lukt. Dan proberen we zo veel mogelijk letters te leren.

Tevens maken wij gebruik van de methode Pennenstreken. Dat begint al bij de kleuters in groep 2 na de kerstvakantie. Dit om de schrijfpatronen (zigzag, open en gesloten guirlande, open en gesloten arcade, golflijn, krakeling en lemniscaat) in te oefenen.

In groep 3 beginnen wij met het aanbieden van de losse letters van de schrijfmotorische ondersteuning. Dit sluit aan bij de nieuwe Veilig Leren Lezen methode. De woorden die zij leren lezen, leren ze ook schrijven. Het sluit goed aan. We blijven letten op de pengreep, houding, bladligging en ondersteunende hand.

We twijfelen al jaren of we niet gelijk moeten beginnen met het aanbieden van de losse schrijfletters. Nu leer je de kinderen twee keer de letters en ook de omwisseling van de “b” en “d” is dan makkelijker te voorkomen, omdat ze in schrijfletters niet meer op elkaar lijken.

Toch kiezen we hier niet voor, omdat de motoriek van veel kinderen nog matig is ontwikkeld. Wij leggen de nadruk op het lezen en vinden het fijn dat de kinderen de woorden ook op een goede manier kunnen schrijven. Kinderen vragen zelf ook om het schrijven. Zij zijn nog erg gemotiveerd en trots dat ze de woorden niet alleen kunnen lezen, maar ook kunnen produceren.

Vanaf kern 7 (als we alle letters hebben behandeld) gaan we over op de losse schrijfletters. De motoriek is dan al aardig verbeterd en de letters worden nu makkelijker geschreven.

In groep 4 gaan we verder op het verbonden schrift. Dan leren ze ook de hoofdletters.

In groep 5 en 6 ligt de nadruk op het vlot en netjes schrijven. Dus het tempo moet omhoog en de motoriek moet verfijnd worden.

Vanaf groep 7 mogen de kinderen hun eigen handschrift verder ontwikkelen. Wij letten er echter wel op een goede leesbaarheid. Ook mogen ze geen blokletters gaan schrijven i.v.m. de tijd. De methode heeft ook geen werkboekjes meer voor deze groepen.

Tot slot ben ik benieuwd of jullie ook al rekening houden met de nieuwe doorstroom datum van 1 januari i.p.v. 1 oktober. De kinderen komen nu soms met 5 en een half jaar al in de groep! Hoe zijn jullie ervaringen met deze jonkies?

Ik hoop op reacties van jullie kant om mijn onderzoek zo goed mogelijk af te kunnen ronden.

Alvast bedankt voor jullie medewerking.

Met vriendelijke groeten,
Nicole Deuzeman

Bijlage 7:
“Regenboogletters” voor begin groep 3.

i

e

o

a

u

oo

aa

ee

uu

oe

eu

ie

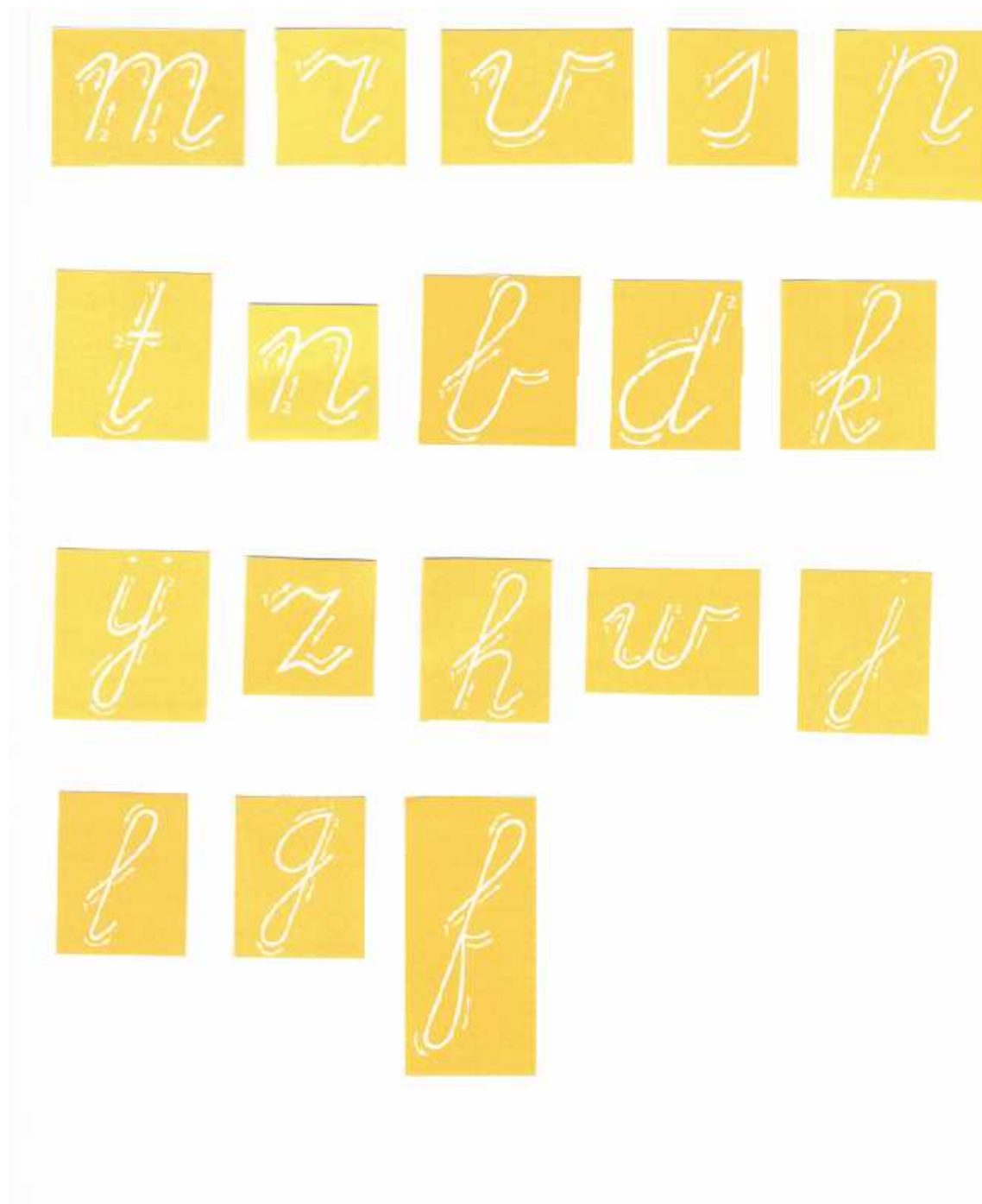
ou

ui

au

ei

sch

FONTYS OSO - Opleidingstraject: RTDT
Hoe kan ik kinderen effectief leren schrijven?
Door: Nicole Goverts
Begeleidster: Annemarie Zwerink
Enschede, mei 2009.

Samenvatting masterstuk gemaakt door Nicole Govers.

Onderwerp: schrijfonderwijs

Titel: Hoe kan ik kinderen effectief leren schrijven?

Samenvatting

Het valt mij op dat er totaal geen uniformiteit is wat betreft het schrijfonderwijs. Iedere school doet het naar eigen goeddunken en zelfs binnen het team kunnen de meningen verschillen. Dit kun je ook zien aan het aantal verschillende schrijfmethoden die er voor handen is en die nog in ontwikkeling zijn. In een Belgisch onderzoek wordt gezegd dat bijna 1 op de 3 leerlingen schrijfproblemen heeft. 1 Op de 10 leerlingen kampt met ernstige schrijfproblemen. Dat zijn 7 tot 10 leerlingen per groep, waarvan ook nog 2 a 3 met ernstige schrijfproblemen! Ik schrok daar erg van.

Onder schrijfproblemen verstaan we de volgende zaken:

- onleesbaar schrijven
- heel traag schrijven
- pijn/kramp hebben in hand en vingers
- het resultaat is hoekig en chaotisch
- het schrijven wekt weerzin op en het kind wil niet meer schrijven

Dus met andere woorden het schrijfproces (houding en beweging) moeilijk of het schrijfproduct (datgene wat op papier staat) komt moeizaam tot stand. Dit valt niet meer op te vangen of te corrigeren met de normale klaspraktijk of thuisoefeningen.

Deze schrijfproblemen liggen aan de basis van andere problemen, die op termijn negatieve gevolgen hebben voor de verdere ontwikkeling van het kind, zoals;

- pijn in de handen, armen en schouders tijdens het schrijven
- het tempo om aantekeningen te maken tijdens de les niet kunnen volgen waardoor delen van de leerstof niet genoteerd wordt.
- een onleesbaar handschrift waardoor studeren voor de examens onmogelijk wordt met slechte schoolresultaten als gevolg.
- schoolmoeheid
- faalangst
- verstoring van de les
- onzekerheid ten opzichte van klasgenootjes die wel een mooi en regelmatig handschrift hebben
- minderwaardigheidscomplex
- moeilijk gedrag thuis en op school

Het is een feit dat de schrijfproblemen niet vanzelf zullen verdwijnen!

(bron: www.ikleerschrijven.be)

Het mag dus duidelijk zijn dat goed schrijven niet alleen netjes en correct schrijven is, maar ook soepel en vlot!

In het volgende onderzoek ga ik op zoek naar een antwoord op de vraag;

'Hoe kan ik kinderen effectief leren schrijven?'

Conclusies:

Binnen het hele schrijfonderwijs is er geen sprake van unanimititeit. Er blijven discussies bestaan over ;

- blokletters of schrijfletters;
- wanneer begin je nu met schrijven;
- eerst schrijven en dan lezen of andersom;
- schrijven en lezen wel of niet op elkaar afstemmen;
- is de pincetgreep nou echt de beste pengreep of zou je de wijsvinger meer moeten strekken; (bron: Telegraaf zondag 1 maart 2009 Rapportage; 't mooiste handschrift van Nederland Henk Schweitzer)

Deze verscheidenheid vind je ook terug in het aantal verschillende methoden die er zijn of nog worden uitgebracht.

Ook internationaal bestaan er verschillen over het aanvangspunt van het aanvankelijk schrijven. In Zweden zijn ze bezig met een onderzoek om de kinderen pas te leren schrijven op 7 jarige leeftijd. En dit lijkt heel zinvol. Ze leren het nu veel sneller en netter omdat de motoriek beter ontwikkeld is.

Het staat buiten kijf dat kinderen nu veel meer achter de televisie en computer zitten. Sommige ouders beweren wel dat de fijne motoriek goed ontwikkelt door het werken met de muis, maar dat staat niet in verhouding tot het spel met verschillende materialen. Denk aan kleuren en tekenen, prikken, kralen rijgen, bouwen met blokken of Lego, spelen met een bal, touwtje springen en ga zo maar door.

Bij het schrijven moet je allereerst goed nadenken wat het doel is;

- schrijven als communicatiemiddel (Het gaat dan over het produceren van letters, het maakt daarbij niet uit of het technisch correct is.)
- schrijven als het technisch goed maken van de letters.

Het is niet erg als een kind in de kleutergroepen zelf letters maakt. Je moet dit meer zien als tekenen dan als schrijven. Kinderen kunnen vanaf groep 2 wel onderscheid maken tussen boek-, lees- en schrijffletters. Leer je een kind bewust zijn eigen naam schrijven, doe het dan goed voor. Kinderen vinden het heel spannend om in groep 2 al te leren schrijven zoals, ze dat later in groep 3 moeten leren. Ze zijn erg enthousiast en gemotiveerd om het goed te doen.

Je moet het niet zien als “waarom zou je een kind iets aanleren wat je later met veel moeite weer moet afleren”, je begint met het echte schrijven van de letters leer je een kind iets nieuws naast wat het al (spontaan) kan.

Elk kind is verschillend en ook de motorische ontwikkeling verloopt niet bij elk kind gelijk. Meisjes schrijven over het algemeen netter dan jongens, omdat hun motoriek in groep 3 een half jaar tot een jaar verder ontwikkeld is dan dat van de jongens. Ook zijn zij kritischer naar hun eigen werk toe.

Probeer dus adaptief les te geven. Zijn meisjes er in groep 2 aan toe, bied hen dan de mogelijkheid om hun schrijven te ontwikkelen.

De hersenen van kinderen moeten rijp zijn om te kunnen schrijven. Als ze nog symmetrisch denken, zien ze het verschil niet tussen de “b” en de “d”. In groep 3 spiegelen veel kinderen de 7 (symmetrisch denken), dan denken we niet gelijk aan dyslexie. Bij de “b” en “d” wisseling doen we dat sneller. Vaak dus onterecht.

Dit is ook de reden waarom je niet met blokschrift moet beginnen. De hersenen slaan blokletters op als; stokje met een rondje eraan. Maar dat geldt voor de “b”, “p”, “a” en “d”.

Bij een schrijffletter wordt de totale schrijfbeweging opgeslagen in de hersenen. Dit heeft een positief gevolg voor de spellingsontwikkeling, want als je de “eu” aan elkaar schrijft, kun je de letters niet meer omdraaien.

Kinderen kunnen meer lezen dan schrijven. Denk hierbij aan de verschillende sierletters, kaligrafie of bijvoorbeeld de “g”. Deze kun je wel lezen, maar niet zelf produceren.

Tot slot komt de ontwikkeling van het technisch schrijven later in de hersenen dan het lezen. Je moet eerst een letter zien en herkennen, voordat je hem kunt produceren.

Tips en aanbevelingen:

- Laat kinderen vooral veel spelen met verschillende materialen. Dit is goed voor de ontwikkeling van de schrijfvoorwaarden; de grove motoriek, de fijne motoriek, visuele discriminatie of vormherkenning, oog- handcoördinatie, ruimtelijke oriëntatie, lateralisatie, ontspanning en concentratie. Het is dus niet zomaar doelloos spelen, al lijkt het soms wel zo. Het is een belangrijke voorloper op een goede schrijfwijze.
- Begin zo vroeg mogelijk met de goede pengreep. Probeer altijd de pincetgreep aan te leren, vanuit de hand schrijven kost namelijk veel meer energie. Let ook op de stand van de wijsvinger, deze kan bol staan (dan staat er minder druk op het potlood), gestrekt zijn of zelfs overstrekt (geknakt). Dan staat er veel druk op het potlood. Dit komt veel voor bij vrouwen en heeft als gevolg dat zij niet schuin kunnen schrijven. Als kinderen deze pincetgreep na groep 4 nog niet beheersen, moet je het loslaten. Kijk naar het kind en observeer of het moeite kost, het product eronder lijdt of dat het andere problemen geeft. (De Amerikaanse pengreep is bijvoorbeeld heel anders dan de onze. Zij hebben hun potlood rechtop vast, tussen de vingertoppen van de duim, wijs- en middelvinger.)
- Het is van groot belang dat de kinderen gemotiveerd zijn om te leren schrijven. Zorg daarom voor een uitdagende schrijfhoek. Wissel de opdrachten en materialen regelmatig af.
- Als de kinderen hun naam mogen naschrijven gebruik dan schrijfletters op het voorbeeld en niet de getypte letters van het planbord. Schrijf de namen zonder hoofdletters. Dat is heel verwarrend. Doe het wel één keer of liever meerdere malen voor! Dit kun je ook door stagiaires, klassenassistenten laten doen. Geef ook dan een duidelijke instructie. Blijf positief en laat kinderen voelen dat zij het

kunnen of goed doen. Hou ze enthousiast en gemotiveerd! Dit kan door ze succeservaringen op te laten doen en veel complimenten te geven.

- Het meest effectief is het om de letters in het begin te oefenen op ongelinieerd papier om zodoende eerst meer greep op de vorm van de letter te krijgen. Kinderen moeten ook de gelegenheid krijgen zelf te oefenen op een eigen oefenblad. Wees geen slaaf van de methode. Gebruik hem ter ondersteuning. Las ook meerdere korte momenten in per dag, dit is veel effectiever dan een lange les. De concentratie is dan duidelijk beter. Gebruik bijvoorbeeld 's morgens een wit A4 met daarop een grote lichtgrijze schrijfletter. Laat deze letter vervolgens met allerlei kleuren overtrekken. Daarna mogen ze hem naschrijven om deze voorbeeldletter heen en tot slot een keer op een onderlijn schrijven. Hierbij kunnen de kinderen nog steeds hun eigen motorische voorkeur gebruiken wat de grootte betreft. Laat ze de letter pas 's middags in het schrijfschrift proberen.
- De ontwikkeling van elk kind verloopt anders. Niet elk kind is op dezelfde tijd klaar om te schrijven. Probeer rekening te houden met deze verschillen. Denk aan verschil in grootte van de letters, sommige kinderen zullen al snel schrijfletters kunnen maken in groep 2, terwijl andere leerlingen langer over de automatisering zullen doen. Adaptief onderwijs is hier het sleutelwoord.
- Het zou goed zijn als kinderen zelf het materiaal kunnen kiezen waarmee zij gaan schrijven. Zij kunnen kiezen uit een hard of zacht potlood (denk aan de veranderde punt na elke slijpbeurt), een vulpotlood, een balpen, een vulpen of een moderne en ergonomisch verantwoorde stabilo. Natuurlijk moeten zij dit dan wel hebben uitgeprobeerd. Laat ze experimenteren met de verschillende materialen. Niet elk materiaal is geschikt voor elk kind. Een stabilo kun je niet goed gebruiken als je een verkeerde pengreep hebt, ook moeten je handen niet te groot zijn. Dan kun je hem niet meer goed vasthouden.
- Tot slot is het goed om de kinderen ook zelf hun werk te laten beoordelen. Dit kun je doen door bijvoorbeeld een rondje te laten zetten om de mooiste letter en een pijltje te zetten bij de letter waar het mis ging. Geef daarbij natuurlijk wel specifieke tips en aanwijzingen.

